

เชิงอรรถบทที่ 5

- 1 ก่อนที่จะปรับเปลี่ยนเป็น "ห้องนอน" ภายหลัง
- 2 เป็นคำศัพท์เฉพาะที่ตั้งขึ้นเพื่อความเข้าใจในการอธิบายที่หมายถึงเสาหลักที่ทำหน้าที่รับจั่วประธานของอาคาร
- 3 สัมภาษณ์นางแสงด้อย อายุ 60 ปี บ้านไม่มีเลขที่ บ้านเด่นช้าง อำเภอภาคฟ้า จังหวัดเชียงตุง วันที่ 29 มีนาคม 2547
- 4 สัมภาษณ์นางเอ๋ย อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 14 บ้านเหม้า อำเภอปางมอญ จังหวัดเชียงตุง วันที่ 29 มีนาคม 2547
- 5 สัมภาษณ์นางโบ อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 8 บ้านหนองฮ้อ อำเภอเชียงตุง จังหวัดเชียงตุง วันที่ 27 มีนาคม 2547
- 6 สัมภาษณ์นางแดง อายุ 40 ปี บ้านเลขที่ 15 บ้านเหม้า อำเภอปางมอญ จังหวัดเชียงตุง วันที่ 29 มีนาคม 2547
- 7 สัมภาษณ์นางแสงด้อย วันที่ 29 มีนาคม 2547
- 8 สัมภาษณ์นางก้อง อายุ 40 ปี บ้านไม่มีเลขที่ บ้านล่าว อำเภอภาคฟ้า จังหวัดเชียงตุง วันที่ 30 มีนาคม 2547
- 9 "เอนไฟ" หมายถึง ส่วนของครัวไฟที่สร้างแยกเป็นเรือนจากเรือนหลังใหญ่ ส่วน "ฮ้องไฟ" หมายถึงส่วนของครัวไฟที่ยังอยู่ติดกับเรือนใหญ่เพียงแต่ยื่นผิงและผนังอาคารออกมา
- 10 สัมภาษณ์นางแสงด้อย วันที่ 29 มีนาคม 2547

บทที่ 6 พัฒนาการของเรือน

การปรับเปลี่ยนรูปลักษณะ

เรือนไทเงินก็เช่นเรือนในวัฒนธรรมของกลุ่ม *“คนไท”* ที่นิยมสร้างเรือนพักอาศัยด้วยเครื่องมือ เนื่องจากบริบทของพื้นที่ตั้งซึ่งแวดล้อมด้วยป่าทึบและขุนเขา *“ไม้”* จึงเป็นวัตถุดิบสำคัญที่ถูกเลือกมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้างหลัก ภายใต้เทคนิควิธีที่ผ่านการสั่งสมและแก้ไขทดลองจากประสบการณ์ของบรรพชนครั้งแล้วครั้งเล่า จนกลายเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่ได้ถ่ายทอดลงมาสู่ชนรุ่นหลังรุ่นแล้วรุ่นเล่าอย่างไรก็ดีจะว่าไปแล้วการออกแบบงานสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปในทุกวัฒนธรรม มักประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญหลัก 3 ประการ คือ 1) คุณลักษณะของประโยชน์ใช้สอยทางพื้นที่ 2) คุณลักษณะของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม 3) คุณลักษณะของโครงสร้างเรือนและวัสดุ ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 3 ดังกล่าวย่อมต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างสืบเนื่อง โดยจะขาดเสียซึ่งองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมไม่ได้ แต่การจะได้มาซึ่งคุณลักษณะอันสำคัญทั้งหมดดังกล่าว ยังถูกผูกมัดเข้ากับข้อกำหนดบางประการ โดยเฉพาะกับระบบของ *“คติความเชื่อ”* ซึ่งแต่ละพื้นที่แต่ละกลุ่มชนและแต่ละเผ่าพันธุ์ ย่อมมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมและสภาพแวดล้อม รวมทั้งพื้นฐานในเชิงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของตน โดย *“คติความเชื่อ”* ที่ว่านี้ล้วนส่งผลในทางงานสถาปัตยกรรมทั้งต่อการวางแผนผัง การกำหนดพื้นที่ใช้สอยและที่ว่าง ตลอดจนบางครั้งยังมีผลต่อการสร้างสรรค์รูปลักษณะของอาคารอีกด้วย จนเมื่อใดก็ตามที่ตัวเนื้อหาของสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นนั้น สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมของตนได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ทั้งในเชิง *“กายภาพ”* และในเชิง *“จิตวิญญาณ”* แล้วเมื่อนั้นระบบระเบียบแบบแผนในการสร้างเป็นแบบอย่างของ *“ประเพณีปฏิบัติ”* ทางสังคม ย่อมถูกวางเป็นกรอบโครงขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงว่านับแต่นั้นมางานสถาปัตยกรรมที่ได้ก่อตัวขึ้น จะเป็นหนึ่งในเนื้อหาทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่จักแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์อันเฉพาะตัว ที่ผ่านการกรองจากกรอบของแนวความคิด โลกทัศน์ ตลอดจนสาระอันเป็นแก่นสารของการดำเนินชีวิตภายใต้วิถีทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ ซึ่งแปลกแยกจากสังคมกลุ่มอื่นๆ แล้วอย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมไม่ว่าของชาติ วัฒนธรรมกลุ่มใด ย่อมต้องเกิดขึ้นและเป็นไปอย่างแน่นอน อันเนื่องเพราะอาจเกิดการปรับเปลี่ยนทางคตินิยม เช่น จากเรื่องของความเชื่อหรือโลกทัศน์ หรืออาจเกิดการปรับเปลี่ยนหน้าที่ของประโยชน์ใช้สอย หรือการปรับเปลี่ยนตำแหน่งการใช้งาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างพื้นที่ที่มีบทบาทเหนือกว่าและได้แทรกแซงเข้ามา ฯลฯ ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นที่มาของการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงกรอบโครงสร้างเดิมทั้งสิ้น โดยจะมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับวิถีทางวัฒนธรรมของตนว่า

จักเข้มนั้นหรือเจือจางเพียงใด ซึ่งเรือนอาศัยของชาวไทเขินก็เช่นกัน ที่แม้เดิมจะมีคุณลักษณะที่ผ่านกระบวนการในการสร้างรูปขึ้นบนวิถีทางเชิงช่างดังกล่าวจนได้เป็นผลึกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและลงตัวตามแบบฉบับเฉพาะของตน อีกทั้งยังได้ผ่านการสืบสานต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาอย่างช้านาน หากแต่ที่สุดแล้วการคลี่คลายและเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของแบบแผนลักษณะเดิมก็ได้ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยที่ “ไทเขิน” บางกลุ่มบางพื้นที่ก็มีการคลี่คลายน้อย ในขณะที่บางกลุ่มก็มีการเปลี่ยนแปลงมาก แตกต่างกันไปแม้ในช่วงเวลาเดียวกันก็ตาม เชกเขินเดียวกับเรือนไทเขินที่ “เชียงตุง” และ “เชียงใหม่” ที่แม้หากพิจารณาในเชิงพื้นที่ตั้งที่อาจนับได้ว่าอยู่ไม่ห่างจากกันมากนักก็ตาม แต่ก็เห็นได้ถึงความแตกต่างกันในเชิงพัฒนาการดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัดเจน ในมุมมองที่ว่าเรือนไทเขินของ “เชียงตุง” มีพัฒนาการในเชิงเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะค่อนข้างน้อยและช้ากว่าเรือนไทเขินของ “เชียงใหม่” มากนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการดังจะได้นำกล่าวถึงต่อไป

เรือนแบบดั้งเดิม

คงเป็นเรื่องยากที่จะชี้จำเพาะเจาะจงลงไปได้ว่า “เรือนไทเขิน” แบบดั้งเดิมนั้นมีรูปลักษณะเป็นเช่นใด ด้วยเพราะขาดข้อมูลทั้งทางภาคเอกสารและภาพถ่ายที่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถนำเสนอให้เห็นเป็นข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ได้ หากแต่ด้วยเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ากลุ่มชนชาติ “ไท” ในแถบเอเชียบูรพา มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องวิถีความเป็นอยู่ ภาษา โดยเฉพาะลักษณะของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัย ซึ่งมีลักษณะร่วมกัน คือเป็นอย่างเรือนไม้ยกพื้นได้ดูสูง มีหลังคาแบบจั่วปั้นหยาดคลุมโดยรอบ (รูป 6.1-6.4) ดังนั้นแม้ว่าสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมของกลุ่ม “ไทเขิน” จะขาดการบันทึกรูปแบบลักษณะที่เป็น

รูป 6.1 ลักษณะรูปทรงของเรือน “ไทเขิน” ที่สิบสองปันนา ประเทศจีน

รูป 6.2 รูปทรงลักษณะของเรือน "ไทเขิน" ที่เชียงตุง ประเทศพม่า

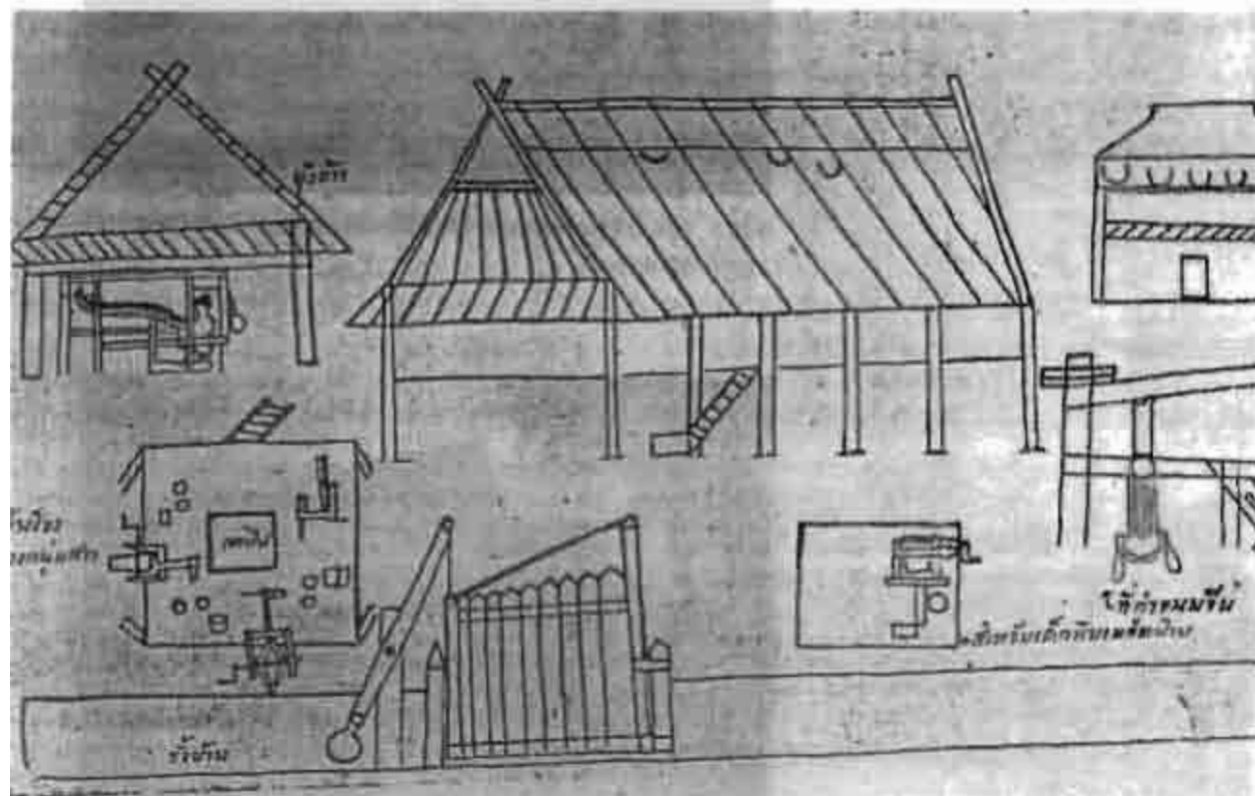

รูป 6.3 รูปแบบลักษณะของหลังคาเรือนไทเขินที่สิบสองปันนา สังกัดปึกหลังคาที่คลุมรอบส่วนล่างยกขึ้น

รูป 6.4 รูปแบบลักษณะหลังคาของ "ไทเขิน" ที่เชียงตุง กับการตั้งปึกหลังคา ด้านข้างเรือนเพื่อคลุมพื้นที่ด้านรับวาง "หลองข้าว"

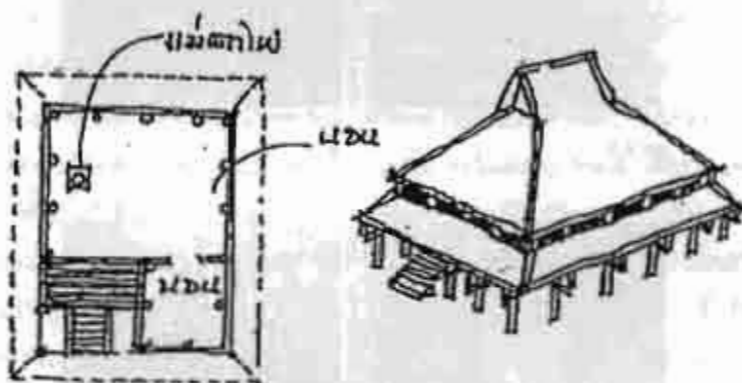
จริงให้เข้าใจได้ แต่ก็อาจใช้วิธีการเทียบเคียงกับกลุ่ม “ไทท่ง” ที่มีการอธิบายหรือบันทึกไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกลุ่ม “ไทลื้อ” ที่ถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับ “ไทเขิน” ที่สุดทั้งในเชิงเชื้อชาติ ภูมิประเทศ ภาษาและศาสนา (หลวงนิพนธ์นิติธรรม : 2518, 152) ซึ่งรูปแบบลักษณะของเรือนไทลื้อนั้นได้มีการบันทึกและพรรณนาถึงแบบแผนดั้งเดิมไว้ค่อนข้างละเอียด ดังเช่น ที่บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ผู้ซึ่งเคยเดินทางเข้าไปยังดินแดนสิบสองปันนา (ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2497) หรือจุฬาลักษณ์ นักวิชาการจีนต่างได้อธิบายถึงลักษณะของเรือนไว้ว่าเรือนไทลื้อในช่วงเวลานั้น มีลักษณะเป็นแบบเรือนฝากระดาน ตั้งบนเสา ยกใต้ถุนสูงหลังคามุงด้วยกระเบื้องไม้สักแป้นเกล็ด ตัวเรือนทำบันไดขึ้นด้านหน้า มีหลังคายื่นคลุมบันได (รูป 6.5-6.6) เหนือบันไดทำเป็นระเบียงมีหลังคาคลุมใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนและเป็นที่ยืนรับแขก ถัดเข้าไปอีกเป็นชานนอกสำหรับนั่งผิงแดด ตามฝ่าหมจากกระเบื้องเข้าไปจะมีฝากั้นทำประตูปิดเปิดได้ พื้นที่ภายในเรือนถูกแยกออกเป็น 2 ด้าน ด้านซ้ายมือจะตั้ง “ม่มเตาไฟ” (รูป 6.7-6.8) สำหรับใช้ทำอาหารไว้กลางวงเส้า ส่วนอีกด้านจะกันเป็นห้องนอน ภายในใช้ผ้ามา่านกันแบ่งเป็นส่วนย่อยสำหรับใช้เป็นที่หลับนอนของแต่ละคนในครอบครัว (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : 2498, 10-15)

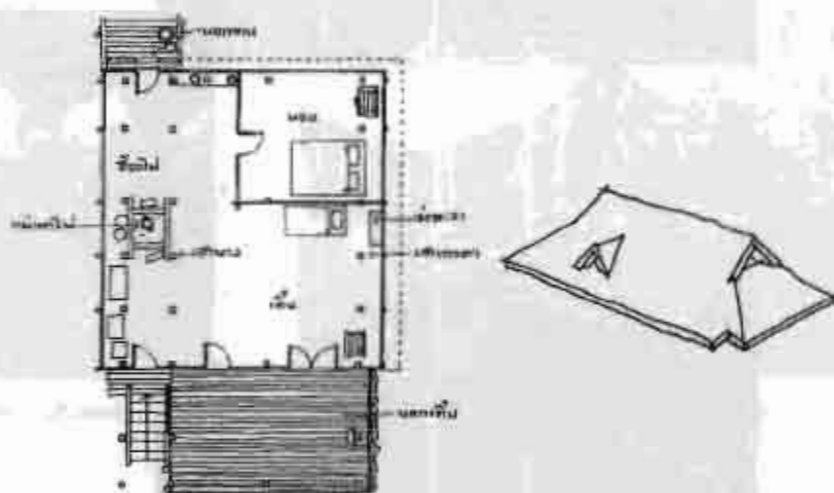
รูป 6.5 ภาพลายเส้นแสดงรูปแบบลักษณะและตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบต่างๆ ในบริเวณของบ้าน ของชาวไทลื้อสิบสองปันนาเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว ซึ่ง บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ทำไว้ (ที่มา : บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : 2548)

รูป 6.6 บรรดาภาคต่างๆในระนาบคินมาของโมฆะบ้านไทลื้อ สิบสองปันนา

รูป 6.7 ลักษณะแผนผังและรูปทรงหลังคาของเขื่อนไท่สือ สิบสองปันนา

รูป 6.8 ลักษณะแผนผังและรูปทรงหลังคาของเขื่อนไท่เหิน เขียงตุง

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงเรือนไทลื้อแบบดั้งเดิมจริงๆ ก็คงเป็นเรือนที่มีแผนผังและการจัดวางองค์ประกอบที่เป็นลำดับเหมือนกับที่กล่าวข้างต้น เพียงแต่มีความแตกต่างกันในเชิงวัสดุ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้โครงสร้างอาคารเป็นอย่างไม้จริง ยกเว้นพื้นที่ใช้เป็น “ฟาก” ไม้ไผ่และฝาเรือนที่ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นฝาแบบ “ซัดตะ” เช่นเดียวกับโครงหลังคาที่ใช้วัสดุประเภทไม้ไผ่มาประกอบกันขึ้น ก่อนจะมุงด้วยแผ่นหรือหญ้าคา จนถึงกับมีชื่อเรียกเฉพาะสำหรับเรือนประเภทนี้ว่า “เรือนไม้ไผ่ไถ่ดุนสูง” (จุฬาลักษณ์ : 1992, 95) (รูป 6.9 - 6.11)

รูป 6.9

รูป 6.10

รูป 6.9-6.10 ภาพถ่ายของเรือนไทลื้อ ที่สิบสองปันนา ซึ่งเป็นเรือนไม้ไผ่ไถ่ดุนสูง ดังกล่าวข้างต้น หลังคาเป็นแฝกและฝาเรือนเป็นฟากซัดตะ (ที่มา : บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ : 2498)

รูป 6.11 สลักของเรือนที่คล้ายกัน ทั้งรูปสลักและวัสดุที่ยังพบได้ในเรือนไทลื้อ เชียงตุงในปัจจุบัน

รูป 6.12 บ้านโคกขึ้นเรือนของไทลื้อ สิบสองปันนา

รูป 6.13 บ้านโคกขึ้นเรือนของไทเขิน เชียงตุง

รูป 6.14 รูปแบบและรูปทรงหลังคาของไทลื้อ ในสิบสองปันนา

รูป 6.15 รูปแบบและรูปทรงหลังคาของไทเขิน ในเชียงตุง

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเรือนของ “ไทเขิน” โดยเฉพาะในเชียงตุง ในปัจจุบัน ก็พบว่าลักษณะโดยภาพรวมแล้วยังต้องถือว่ามีความ “ละม้าย” คล้ายกับเรือนไทลื้อในสิบสองปันนาอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นในเชิงรูปแบบที่ ต่างก็เป็นเรือนไม้ยกพื้น มีหลังคาผืนใหญ่คลุมตัวแต่ทำจั่วเล็กคลุมพื้นที่ ใต้สอยทั้งหมดเข้าด้วยกัน หรือในเชิงรูปทรงที่ต่างก็ทำเป็นเรือนแบบฝาผาย ออก หรือในเชิงสัดส่วนที่ความกว้างใหญ่ของผืนหลังคาทอดตัวยาวจนแทบจะ ไม่เห็นส่วนของผนังเรือน หรือในเชิงการจัดวางผังประโยชน์ใช้สอยที่เริ่มจาก ซานหน้าและทำ “เคียน” แบบ “เคียนปิด” ถัดเข้าไปในตัวเรือนด้านหน้าเป็น “นมเตาไฟ” อีกด้านหนึ่งตอนท้ายกันเป็น “ห้องนอน” มี “ซานหลัง” เป็นส่วน ซักล้าง (รูป 6.12-6.13) หรือในเชิงองค์ประกอบบางประการ อาทิการทำบันได ขึ้นเรือนจะใช้แบบ “ซมฉาก” เข้ากับด้านหน้าซาน หรือในเชิงวัสดุโครงสร้าง ที่ต่างใช้วัสดุประเภท “ไม้” เป็นเกณฑ์โดยมีพื้นฟากหรือฝาแบบขัดแตะ ประกอบในบางส่วนหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา นอกจากนี้เรือนไทลื้อ และเรือนไทเขินต่างใช้ระบบโครงสร้างแบบไม่สมมาตรกันโดยเฉพาะแนวเสา ด้านที่ตั้ง “นมเตาไฟ” จะทำแคบกว่าช่วงเสาด้าน “เคียน” ของอีกด้าน เป็นต้น ในขณะที่ส่วนต่างก็อาจมีบ้างตามปกติของคุณลักษณะด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ เช่น เรือนไทลื้อ จะนิยมยื่น “รอด” ให้ยาว เพื่อตั้ง ไม้ “ค้ายัน” สำหรับดับหลังคาชั้นซ้อนที่เพิ่มจาก “ปีกกันสาด” อีกชั้นหนึ่งเพื่อ กันลมหนาว ตามเหตุปัจจัยของที่ตั้งที่อยู่ค่อนข้างไกลไปทางส่วนตอนบนโดยที่ปีก กันสาดส่วนนี้ของเรือนไทเขินซึ่งตั้งในพื้นที่ตอนล่างกว่าไม่มี ซึ่งก็เป็น ลักษณะอันบ่งชี้ข้อย่อยที่ย่อมแตกต่างกันบ้างในความคล้ายกัน (รูป 6.14-6.15)

ดังนั้นหากจะสันนิษฐานด้วยการอิงคุณลักษณะของความคล้ายคลึงกันในลักษณะโดย "ภาพรวม" ของ 2 วัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ด้วยการยึดเอาแบบอย่างของเรือน "ไทลื้อ" แบบครั้งอดีต ซึ่งเป็นเรือนแบบโครงสร้างหลักของอาคารเป็นไม้ มีส่วนประกอบของฝาเรือน พื้นเป็นแบบฟากและขัดแตะ และองค์ประกอบเสริมของโครงสร้างหลังคาเป็นแบบ "กึ่งเครื่องผูก" ซึ่งมีกลอนและระแนงเป็นไม้ไผ่และมีวัสดุเป็นแฝกหรือหญ้าคาแล้ว ก็อาจจะอธิบายเป็นเชิงกว้างๆ ได้ว่า เรือนแบบดั้งเดิมของ "ไทเขิน" ก็คงมีลักษณะเชกเช่นเดียวกันนี้เช่นกัน ซึ่งหลักฐานสำคัญที่ยังพอเทียบเคียงได้ก็คือเรือนไทเขินในเมืองเชียงตุงบางหลังที่ยังคงเค้าภาพลักษณะเช่นนี้อยู่ อาทิ เรือนของนางแดง บ้านเลขที่ 15 หมู่บ้านเหม้า อำเภอขยาลอง จังหวัดเชียงตุง ที่มีอายุของเรือนประมาณ 100 ปี (รูป 6.16-6.19) และมีลักษณะของเรือนแบบกึ่งเครื่องผูก โดยมีโครงสร้างหลักเป็น "ไม้" ในขณะที่พื้นเรือนเป็น "ฟาก" วางบนตง "ไม้ไผ่" ที่ผูกกับ "รอดขวาง" ฝาเรือนเป็นแบบ "ขัดแตะ" ที่ทำผายออก แม้ว่าหลังคาจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ทว่าโครงสร้างประกอบของหลังคา ทั้ง "ระแนง" และ "กลอน" ต่างก็ยังเป็นไม้ไผ่ที่ใช้วิธีการผูกเข้ากับ "แป" ไม้จริง

รูป 6.16 เรือนไทเขินของเชียงตุงหลังที่เก่าแก่ที่สุดจากการสำรวจ ซึ่งยังคงลักษณะแบบดั้งเดิมและการใช้วัสดุแบบดั้งเดิม

รูป 6.17 ภายในเรือนกับลักษณะของฝาขัดแตะ และที่ปูด้วยฟาก

รูป 6.18 โครงสร้างของหลังคาที่ยังเป็นแบบระแนงระหว่างไม้จริงกับไม้ไผ่

รูป 6.19 เช่นเดียวกับโครงสร้างของพื้นเรือน ซึ่งยังใช้ระบบเครื่องผูกประกอบกับไม้จริง

เช่นเดียวกับระบบการวางแผนผังอาคารซึ่งใช้วิธีการจัดประโยชน์ให้สอยให้เป็นระเบียบรวมเข้ามาอยู่ภายใต้ปีกชายคาผืนใหญ่ชุดเดียวกัน ทั้ง “บันไดทางขึ้น” “ชานนอก” “เดิน” “ห้องไฟ” และ “ห้องนอน” จะมีก็แต่ชานหลังที่เป็น “ชานแดด” หรือ “ชานซักล้าง” ที่หลุดออกนอกปีกหลังคา เพื่อต้องการผิงแดดให้พื้นชานแห้งไม่เปียกชื้น

เรือนขยาย

ธรรมชาติของการปลูกเรือนพักอาศัยนั้น สำหรับผู้ที่เริ่มต้นในการสร้างครอบครัวอันหมายถึงการอยู่กินเป็นคู่ผัวคู่เมียกัน ในวัฒนธรรมของกลุ่ม “คนไท” ส่วนใหญ่นิยมการแต่งงานแบบ “แต่งงานเข้า” คือให้เขยเข้ามาอยู่ในครอบครัวของฝ่ายหญิง โดยแยกเรือนอยู่ด้วยการปลูกเป็นแบบเรือน “เสาตั้งจั่วดิน” คือ เรือนแบบ “เพิง” ซึ่งเป็นเรือนแบบชั่วคราวเล็กๆ และปลูกง่าย ๆ คงมีเพียง “ชานหน้า” และส่วนโถงที่เป็นทั้ง “เดิน” และ “ที่นั่งนอน” ในตัว จากนั้น 2-3 ปี จึงค่อยขยับเปลี่ยนเป็นแบบ “เรือนผูกซื้อผูกแป” อันหมายถึงเรือนอาศัยขนาดใหญ่โตขึ้น แต่โครงสร้างและเครื่องประกอบต่างๆ ยังคงเป็น “ไม้ไผ่” ที่นำมาปรุงขึ้นด้วยกระบวนการ “ผูก” ยึดแบบ “เรือนเครื่องผูก” โดยตัวเรือนจะยกสูงจากระดับดินประมาณ 0.80-1.00 เมตร ด้านหน้ามี “ชาน” เล็กๆ ทำ “บันได” พาดขึ้น ถัดเข้าไปเปิดโล่งเป็น “เดิน” ท้ายสุด กันเป็น “ห้องนอน” ขนาดย่อมๆ หรือบางครั้งก็ใช้เพียงผ้ามาขึงกันปิดเพื่อความเป็นส่วนตัวเท่านั้น หลังจากนั้นถัดมาอีกระยะหนึ่งหากขยันทำมาหากินร่วมกัน อีกทั้งรู้จักเก็บหอมรอมริบได้เงินมาและสะสมเพียงพอ จนสามารถปลูกเป็น “เรือนเครื่องสับ” แบบเรือนไม้จริงได้ ก็ถือได้ว่าเป็นการตั้งหลักปักฐานอันมั่นคงถาวรแล้ว ซึ่งขั้นตอนอันเป็นลำดับเช่นนี้ จริงๆ แล้วมิใช่เป็นเพราะเหตุผลทางด้านความเชื่อหรือเป็นประเพณีทางสังคมที่เคร่งครัดแต่อย่างใด หากเป็นเพราะส่วนใหญ่สถานการณ์ทางสังคมไม่เอื้ออำนวย ด้วยแทบทุกคนต่างก็มีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่เป็นเกษตรกรและมีฐานะใกล้เคียงกันการเริ่มต้นชีวิตใหม่จึงไม่เชื่อต่อการจะปลูกเป็นเรือนไม้แบบถาวรได้ และความจริงจะว่าไปแล้วการสร้างระบบทางความคิดในสังคมเช่นนี้ก็นับว่าไม่เลวนัก เพราะการได้มาซึ่งความมั่นคงของชีวิตจากน้ำพักน้ำแรงและความบากบั่นอุตสาหะ ไม่เพียงทำให้เกิดความภาคภูมิใจเท่านั้น หากยังเป็นการสร้างความรักและความผูกพันระหว่างคู่ครองให้มีมากขึ้น จากการร่วมกันประสานในการก่อร่างสร้างตัวด้วยกันมาอย่างยากลำบาก ที่สำคัญยังทำให้เกิดความรู้สึกถึงความหวังและวางแผนในตัวเรือน ที่เกิดจากหยาดเหงื่อและน้ำพักน้ำแรงของตนอีกด้วย

เชื่อได้ว่าในหลายครัวเรือนที่มีการเริ่มต้นชีวิตและมีระบบการครอบครัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปดังกล่าว กว่าจะได้มาซึ่ง “เรือนไม้จริง” อันถาวร น่าจะใช้เวลาในการสะสมเงินทองพอสมควร อีกทั้งคงเริ่มมีสมาชิก

ตัวเล็กตัวน้อยตามกันมาบ้างแล้ว ดังนั้นเมื่อถึงเวลาดังกล่าว แบบแผนของการกำหนดแผนผังจึงมีขึ้นอย่างค่อนข้างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นด้วยเรื่องของขนาดอาคาร ความประณีตบรรจง หรือเรื่องของการจัดการกับการใช้ประโยชน์ของที่ว่างภายใน โดยเฉพาะส่วนของ "ห้องนอน" ซึ่ง ณ เวลานั้น มักปรากฏว่าส่วนใหญ่จะกันเป็นสัดส่วนชัดเจนเป็นห้องนอน 1 ห้อง สำหรับใช้เป็นห้องนอนของพ่อแม่ ส่วนลูกๆ ก็จะนอนรวมกันในบริเวณส่วนของ "เต็น" โดยมี "ครัวไฟ" อยู่ร่วม ณ พื้นที่ส่วนกลางของเรือน (รูป 6.20-6.21)

รูป 6.20 เรือนไม้จิงลักษณะเรือนชายที่ยังไม่มีการต่อเติม

รูป 6.21 ภายในเรือนจะมี "ครัวไฟ" วางอยู่บริเวณส่วนเต็น

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา เมื่อลูกๆ เริ่มเติบโตขึ้นแล้วหากครอบครัวนั้นมีแต่ลูกผู้ชาย "ห้องนอน" มักไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกันล้อมขึ้นใหม่ แต่หากครอบครัวใดมีลูกผู้หญิงและกำลังโตเป็นสาว ผู้เป็นพ่อจำเป็นต้องเริ่มคิดกันเป็นห้องหับให้อยู่อย่างมิดชิดเป็นส่วนตัวแล้วเช่นกัน โดยส่วนใหญ่ถ้าเป็นเรือนไทเขินที่เชียงใหม่จะนิยมต่อห้องนอนให้ติดติดกับห้องนอนของพ่อแม่ สำหรับลูกชายก็ยังคงใช้พื้นที่ "เต็น" เป็นที่นอนต่อไป ดังนั้นเมื่อถึงช่วงเวลาที่สมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้นเช่นนี้แล้ว บ่อยครั้งที่เห็นว่าเรือนมักเริ่มมีการขยายขยายตัว โดยเฉพาะกับพื้นที่ในเชิงประโยชน์ใช้สอยอีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ "ครัวไฟ" ซึ่งสุดท้ายมักถูกโยกย้ายให้ขยายตัวออกทางปีกด้านข้างของท้ายเรือนเสมอ (รูป 6.22-6.25) เพื่อให้พื้นที่ส่วนกลางของเรือนนั้นเพียงพอต่อการใช้งานของสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้นนั่นเอง และการขยายตัวของ "ครัวไฟ" ให้เป็น "ห้องไฟ" เช่นนี้ เรือนก็จะถูกปรับปรุงรูปลักษณะขึ้นใหม่ โดยการเพิ่มหลังคาที่จะคลุมพื้นที่ส่วนนี้ บ้างก็ด้วยการต่อเป็น "มุขช้าง" บ้างก็ใช้วิธีการ "ตึงปีกชายคา" ของตัวเรือนใหญ่ออกมาคลุม และบ้างก็ทำเป็น "เรือนเล็กๆ" อีกหลังวางติดขนานไปกับเรือนใหญ่ทำนอง "เรือนแฝด" ซึ่งรูปแบบลักษณะอย่างหลังนี้มีพบน้อยมาก ด้วยเพราะจะมีปัญหาในเรื่องการทำ "รางน้ำ" นั่นเอง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการปลูกเรือนเป็นแบบ "เรือนไม้จริง" แล้ว ผู้นำครอบครัวเชื่อว่า จะจบหน้าที่ในฐานะผู้สร้างฐานความมั่นคงในเชิงการ

รูป 6.22 ลักษณะของเรือนที่มีการขยาย

รูป 6.23 บางหลังใช้วิธีกับบริเวณของ "ชาบนอก"

รูป 6.24 บางหลังก็ใช้วิธีสร้างเป็น "เรือนแปด" เต็มชั้น

รูป 6.25 บางหลังก็ใช้วิธีการต่อขยายเรือนออกมาเป็นรูปวาง
จากกัน

อยู่อาศัยได้อย่างสมบูรณ์เสร็จสิ้นแล้วหากแต่ยังต้องมีการวางแผนล่วงหน้าสำหรับการ “ขยับขยายเรือน” ในอนาคตเช่นกันอีกด้วย นั่นคือการ “สะสม” อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยส่วนหนึ่งอาจเป็นไปในลักษณะของการเก็บหอมรอมริบเป็นเงินทอง แต่อีกส่วนหนึ่งก็อาจเห็นได้ในลักษณะของการทยอยสะสมเป็นรูปของ “วัสดุ” โดยเฉพาะไม้หรืออิฐ (รูป 6.26-6.28) ซึ่งวิถีของการขยับขยายตัวเรือนลักษณะอย่างหลังนี้ยังมีให้เห็นได้เกลื่อนตาในหมู่บ้านของไทเขินที่เมืองเชียงตุง ที่จะพบมีกองไม้หรือกองอิฐวางเรียงเทินกันอยู่มากมายระหว่างแนวช่องเสาของได้ทุนเรือนแต่ละบ้าน

รูป 6.26 วิธีการเตรียมการขยายเรือนด้วยการสะสมวัสดุ เช่น อิฐ หรือไม้

รูป 6.27 แนวของ “อิฐ” ที่วางซ้อนกันระหว่างช่องเสา บริเวณใต้ทุนเรือน

รูป 6.28 ลักษณะการเตรียมเพื่อการขยายนี้มักพบเห็นได้โดยทั่วไป

ลักษณะการทำเรือนขยายของ “ไทเขิน” นั้น มีข้อสังเกตว่าที่เมืองเชียงตุงและที่เมืองเชียงใหม่ การขยายตัวของเรือนจะเป็นลักษณะที่ต่อออกมาจากตัวเรือนหลักประธาน โดยไม่นิยมสร้างเป็นเรือนหลังใหม่ แล้วใช้ “ซาม” แล่นเชื่อมต่อด้วยกัน (ยกเว้นเรือนของเขินใหม่ในช่วงหลัง) หากแต่ก็มีความแตกต่างกันในระหว่างเรือนขยายที่เชียงตุงและเรือนขยายที่เชียงใหม่ ซึ่งของเชียงตุงยังคงนิยมทำเป็นเรือนหลังเดียว โดยส่วนขยายจะเป็นการเชื่อมต่อแบบ “ต่อปีกกันสามด” หรือ “หัวมูซ” เข้าชนข้าง ส่วนของเขินใหม่มักนิยมทำเป็นแบบชุด “เรือนแฝด” ทั้งนี้คงเนื่องด้วยเพราะความแตกต่างกันในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งไทเขินของเขินใหม่จะมีสถานภาพที่ดีกว่า ทำให้การทำเป็นอย่าง “เรือนแฝด” ที่มีค่าใช้จ่ายสูงกว่ากันมากนั้นสามารถทำได้ง่ายกว่ากันนั่นเอง (รูป 6.29-6.30)

รูป 6.29 เรือนขยายของชาวไทเขินที่เชียงตุง มักทำเป็นแบบ “มูซ” ชนด้านข้าง

รูป 6.30 เรือนขยายของชาวไทเขินที่เชียงใหม่ มักนิยมทำแบบ “เรือนแฝด”

ความแปรเปลี่ยนตามช่วงเวลา

ความจริงแล้ว เดิมทีในทางประวัติศาสตร์ “*เชียงตุง*” ในพม่ากับ “*เชียงใหม่*” ในไทยมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างใกล้ชิดและยาวนาน อย่างน้อยก็นับแต่ปี พ.ศ.1772 ซึ่งเป็นยุคสมัยพญามังรายลงมาแล้วความเป็นเมืองที่เติบโตแบบไล่กันมาภายใต้วัฒนธรรมและศาสนาแบบเดียวกัน รวมไปถึงความผูกพันทั้งในเชิงการค้าและทางการเมือง ที่สร้างความสัมพันธ์ต่อกันในทางเครือญาติด้วยการแต่งงานกัน ย่อมทำให้วิถีชีวิตของผู้คนไม่มีความแปลกแยกต่างกันอย่างมากนัก หากแต่ต่อมาความสัมพันธ์ต่างๆ นั้นกลับต้องค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่แคว้นเชียงตุงและบรรดารัฐต่างๆ ของกลุ่มไทยใหญ่ต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า นับแต่ปี พ.ศ.2107 ลงมา รวม 200 ปี แล้วทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลควบคุมอำนาจให้กับพม่าในแถบดินแดนของล้านนา ซึ่งในขณะนั้น “*เชียงใหม่*” เองก็มีสถานะภาพเป็นประเทศราชของไทยเช่นกัน จึงเท่ากับว่าทั้งคู่ต้องกลายเป็นอริกันโดยปริยาย แม้ว่าโดยเนื้อแท้แล้วต่างจะยังคงมีนโยบายในการพยายามสมานสามัคคีต่อกันเพื่อเอื้ออาศัยกันทางอ้อมก็ตาม แต่ที่สุดแล้วด้วยผลพวงกระทบจากภาวะทางการเมืองที่มีเหตุผลในเชิงผลประโยชน์เหนือกว่าทำให้ “*เชียงใหม่*” และ “*เชียงตุง*” ต้องทำศึกสงครามต่อกันอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะที่สำคัญคือศึกครั้งพระยาการวิลละเมื่อคราวกอบกู้บ้านเมืองและยึด “*เชียงใหม่*” ได้ แล้วมีนโยบาย “*เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง*” ด้วยการยกทัพไปตีเมืองต่างๆ ริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน รวมถึงเมือง “*เชียงตุง*” ด้วยโดยการเกณฑ์ผู้คนเข้ามาไว้ที่เชียงใหม่ และครั้งนี้เองที่ชาว “*ไทเขิน*” ของเมืองเชียงตุงได้ถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานตามแหล่งต่างๆ ในหลายอำเภอของเมืองเชียงใหม่ (สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ : 2541, 76) ซึ่ง ณ ช่วงเวลานั้นแน่นอนว่ารูปแบบของเรือนไทเขินทั้งที่ของ “*เชียงตุง*” และของ “*เชียงใหม่*” ย่อมจะยังต้องมีแบบแผนลักษณะไม่แตกต่างกันเลย แม้ว่าส่วนหนึ่งจะต้องพราดจากถิ่นกำเนิดก็ตาม ก็คงสร้างที่พำนักใหม่ตามแบบอย่างเดิมที่คุ้นเคย โดยเรือนอาศัยคงเน้นแบบอย่างชนิด “*เรือนไม้ไผ่ ใต้ถุนสูง*” เช่นเดียวกัน ทว่าหลังจากนั้นไม่นานพม่าก็เข้าไปยึดเมืองเชียงตุงคืนได้อีกครั้ง และปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองของทั้ง 2 ฝ่ายยังคงดำเนินต่อมาไม่จบสิ้น โดยเฉพาะการทำสงครามระหว่าง “*เชียงใหม่*” และ “*เชียงตุง*” เมื่อไทยพยายามที่จะยึดครองพื้นที่แถบนี้ โดยเฉพาะความต้องการในการผนวกเอาเชียงตุงเข้ามาไว้ในอำนาจให้ได้ ซึ่งสงครามครั้งแรกได้เกิดขึ้นในยุคสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ราวปี พ.ศ.2393 แต่ไทยทำไม่สำเร็จ และต่อมาเชียงใหม่ได้ยกไปตีอีกครั้งในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2395 ซึ่งในครั้งนี้เกิดจาก “*เชียงตุง*” มีนโยบายจะขอเข้าเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเพราะในขณะนั้นพม่ากำลังถูกอังกฤษรุกราน ทำให้ไทยต้องพยายามเข้าไปยึดตีไว้ก่อนแต่ก็ไม่สำเร็จ หรือแม้แต่ “*ในครั้งที่ 3 อีกครั้ง ราวปี พ.ศ.2397 ซึ่งก็ต้องพ่ายแพ้กลับมาอีก เป็นเหตุให้*

เกิดความบาดหมางระหว่างเชียงตุงและฝ่ายไทยมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะอยู่ห่างกันคนละถิ่นและต้องทำศึกสงครามต่อกันหลายครั้ง แต่ด้วย เพราะยังคงตั้งอยู่บนบริบทของสภาพสังคมและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน อีกทั้ง ต่างอยู่ในช่วงทำศึกสงครามระหว่างกันดังนั้นเชื่อว่าแบบแผนของรูปลักษณะ เรือนอาศัยของไทเขินทั้ง 2 แห่ง น่าจะยังคงเป็นไปในลักษณะ **"เรือนไม้ไม้"** ได้จนถึง **"รัชสมัย"** แต่ที่สุดแล้วในช่วงสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา รัฐบาล ไทยก็ได้จัดกำลังเข้าตีเชียงตุงซึ่งอยู่ในบังคับของอังกฤษอีกครั้ง โดยในครั้งนี้ ไทยสามารถยึดได้ในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ.2485 แต่ภายหลังจากสงคราม สิ้นสุดพร้อมความพ่ายแพ้ของฝ่ายอักษะอันมีญี่ปุ่นเป็นแกนนำในแถบเอเชีย ไทยจำต้องคืนดินแดนรัฐฉานอันมีเชียงตุงด้วยนี้ให้อังกฤษเจ้าของอาณานิคม แตนนี้ และแม้ว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะยุติลง แต่ได้เกิดกระบวนการ เรียกร้องจากกลุ่มผู้แพ้สงครามให้ประเทศมหาอำนาจต่างๆ คืนเอกราชให้กับตน ซึ่งอังกฤษก็ได้คืนเอกราชให้กับพม่า เช่นเดียวกับชนกลุ่มน้อยต่างๆ ในพม่า ที่ได้รับอิสระภาพในการปกครองตนเองคืนจากพม่า หากแต่ภายหลังไม่นาน นักพม่ากลับละเมิดข้อสัญญาโดยการรวบเอาชนกลุ่มน้อยต่างๆ ดังกล่าว ให้เข้ามาอยู่ในอาณัติปกครองอีกครั้ง ที่สำคัญภายใต้นโยบายด้านการเมือง แบบสังคมนิยม มีผลให้พม่าต้องเปิดตนเองโดยตัดขาดความสัมพันธ์ที่ดีกับ ประเทศเพื่อนบ้าน **"เชียงตุง"** หนึ่งในรัฐของชนกลุ่มน้อยก็ถูกปิดตายจากสังคม ภายนอกนับแต่บัดนั้นด้วยโดยปริยาย โดยเฉพาะความสัมพันธ์อันดีที่เคยมี ต่อกันกับดินแดนแถบล้านนาของไทย กลายเป็นเมืองหลังเขาอันซ่อนเร้น ปิดตัวเองอยู่เป็นเวลานานกว่า 50 ปี (พุทธศักราช : 2547,66) แต่ทว่า กลับเป็นช่วงเวลาที่มีความหมายต่อการดำรงไว้ซึ่งการเก็บรักษาคุณลักษณะ ทางวัฒนธรรมของตนเองได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ซึ่งในช่วงเวลานี้เอง เชื่อว่าการ ตกอยู่ในการบังคับของอังกฤษชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงและเข้า มามีอำนาจโดยการหาผลประโยชน์ด้านวัตถุดิบจากประเทศที่ด้อยกว่า ในแถบเอเชียเช่นนี้ โดยเฉพาะการทำ **"ป่าไม้"** น่าจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยน วิถีทางการก่อสร้างของเรือนพักอาศัยของชาวไทเขินให้พัฒนาขึ้นมาอีกระดับ หนึ่งด้วย นั่นคือการปลูกเรือนเป็นอย่างเขินไม่จริง หรืออย่างน้อยก็น่าจะเป็น แบบเทคนิคผสม ที่ใช้ร่วมกันระหว่าง **"ระบบเครื่องไม้จริง"** กับ **"ระบบ เครื่องผูก"** ซึ่งแน่นอนว่าระบบดังกล่าวไม่เพียงทำให้ได้มาซึ่งโครงสร้างอัน แข็งแรงกว่าเดิมขึ้นมากแล้วหากแต่ยังสามารถทำเรือนให้มีขนาดกว้างใหญ่ได้ มากขึ้นด้วยเช่นกัน และนอกจากนี้ชาติตะวันตกอย่างอังกฤษยังน่าจะให้ อิทธิพลต่อการพัฒนา **"รูปลักษณะ"** ของเรือนแบบใหม่ด้วย นั่นคือแบบอย่าง ของเรือน **"หลังคาปั้นหยา"** ที่แพร่เข้ามาด้วยการสร้างเป็นเรือนคึกขาย สำหรับการค้าขาย (รูป 6.31) ดังที่ยังคงมีปรากฏให้เห็นตามแนวนอน 2 ข้างทางในตัวเมืองตลาดเชียงตุงเวลานี้และแน่นอนว่าย่อมส่งผลสืบเนื่อง ต่อไปยังชาวไทเขินในการนำไปพัฒนาใช้จนเกิดเป็นแบบแผน ของลักษณะ

รูป 6.31 รูปแบบของอาคาร **"ทรงคึก"** และ หลังคา **"ทรงปั้นหยา"** ของกลุ่มเรือนร้านค้า ในตลาดเชียงตุง

เรือนอีกรูปแบบหนึ่ง นั่นคือเป็นเรือนที่ก่ออิฐแบบ "ทรงตึก" และการใช้รูปทรงหลังคาแบบ "ปั้นหยา" มุงกระเบื้องดินขอ (รูป 6.32-6.34)

รูป 6.32

รูป 6.33 ศึกษารูปร่างหลังคาทรง "ปั้นหยา" ที่เห็นไทเขินกับเข้ามา

รูป 6.34 อาคารแบบ "ทรงตึก" ที่ส่งอิทธิพลเข้าไปในหมู่บ้านของ "ไทเขิน" เชียงตุง

อย่างไรก็ตั้ยังมีข้อนำสังเกตเพิ่มเติมประการหนึ่งว่า การพัฒนาวัสดุและโครงสร้างบางประการได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้สอยพื้นที่บางประการนี้ ซึ่งจะเห็นได้จากเรื่อนชนิดก่อเป็นอาคารแบบตึกได้เป็นอย่างดี กล่าวคือจากอิทธิพลของรูปแบบเรื่อนอย่างทรงตึกที่ส่งผลเข้ามาได้ทำให้การใช้สอยพื้นที่ส่วนของใต้ถุนเรื่อนเปลี่ยนไป เนื่องเพราะโครงสร้างประเภทนี้ต้องอาศัยการก่อดินที่ทับตันกันปิดล้อมโดยรอบตามแผนผังของเรื่อน ดังนั้นจากพื้นที่ใต้ถุนเรื่อนที่เคยโล่งและเคยใช้ประโยชน์สำหรับกิจกรรมต่างๆไม่ว่าจะเป็นการพักผ่อน นั่งเล่น ทำงาน รวมทั้งเก็บเครื่องมืออุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เมื่อถูกกันปิดทับเช่นนี้กิจกรรมต่างๆที่กล่าวมาเหล่านั้นหายไปแทบหมด เหลือไว้เพียงกลายเป็นส่วนของพื้นที่สำหรับเก็บของเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามการได้มาของพื้นที่ที่เป็นสัดส่วนเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวเช่นนี้ ไม่น่าเชื่อว่ากลับกลายเป็นแบบอย่างให้กับกลุ่มเรื่อนไม้ต่อมาในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการทำเครื่องปิดกันพื้นที่ใต้ถุนเรื่อนในลักษณะนี้กันแทบทั้งสิ้น จะต่างกันก็ตรงที่มีการนำข้อดีและข้อย่อยมาพัฒนาปรับใช้ นั่นคือในแง่ดีนั้นการปิดส่วนพื้นที่ใต้ถุนเรื่อนนอกจากจะได้พื้นที่ใช้สอยมากขึ้นแล้วยังมีความปลอดภัยในทางทรัพย์สินอีกด้วย ส่วนการทับตันซึ่งจะทำให้ภายในอาคารอบอ้าวนั้น กลุ่มเรื่อนไม้แก้ไขโดยวิธีการกันเป็นแผงไม้ไม่ชิดและแทนการใช้อิฐหรือตีทับด้วยไม้จริง ซึ่งไม่เพียงทำให้เกิดการระบายอากาศภายในได้แล้ว ประโยชน์ใช้สอยบางประการที่เคยสูญหายไปอันเกิดจากการปิดล้อมไปก็ได้นถูกนำกลับมาใช้ได้อีกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนนั่งหรือนอนพักผ่อนในเวลากลางวัน และทั้งหมดนี้คือการเปลี่ยนแปลงของเรื่อนชาวไทเขินในเชียงตุง ช่วงหลังสงครามเอเซียบูรพาครั้งนั้น

เมื่อมองย้อนกลับมา ณ ช่วงเวลาใกล้เคียงกันของชาวไทเขินในเมือง “เชียงใหม่” ซึ่งจะว่าไปแล้วก็มีสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของเรื่อนด้วยเช่นกัน แม้จะต่างกันในเรื่องนัยยะทางเหตุการณ์ด้านประวัติศาสตร์ ในคนละมุมคนละด้านก็ตาม ทว่าต่างก็มีชะตากรรมที่ทำให้วัฒนธรรมเดิมของตนต้องสั่นคลอนเฉกเช่นเดียวกัน กล่าวคือนับแต่ภายหลังจากการขึ้นครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีพ.ศ. 2411 แล้ว สภาพสังคมและการเมืองในขณะนั้น ทรงประสบกับปัญหาใหญ่ทั้งจากลัทธิการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ที่ทำให้หลายชาติในแถบนี้ตกเป็นเมืองขึ้นตามๆ กัน และจากปัญหาภายในประเทศที่อำนาจในการบริหารประเทศต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มขุนนางทำให้ทรงต้องหาหนทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ชาติสามารถดำเนินอยู่ได้อย่างเป็นเอกราชและปกติสุข โดยท้ายสุดทรงสถาปนารัฐขึ้นใหม่จาก “ระบบราชาธิปไตย” มาสู่ “ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ภายใต้อนาคตความคิดของการ “รวมศูนย์อำนาจ” ไว้ที่ส่วนกลางเพียงหน่วยเดียว โดยส่วนหนึ่งของระบบนี้นั้นได้มีกาจัดการบริหารแผ่นดินแบบใหม่ ด้วยการจัดตั้งกรมต่างๆ อาทิ การคลัง

กลาใหม่ มหาศไทย และยุติธรรม ให้เป็นการจัดแบ่งสายงานของระบบราชการตามแบบอย่างของยุโรปมาใช้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร : 2539, 376) แล้วทรงแต่งตั้งบุคคลต่างๆ ที่ใกล้ชิดให้มาทำหน้าที่บริหารหน่วยงานต่างๆ ภายใต้ “ระบบรัฐบาลกลาง” ซึ่งโดยสายงานของระบบนี้เองที่ราชสำนักของกรุงเทพฯ ได้มีการแต่งตั้งข้าหลวงต่างพระองค์ให้เข้าไปดูแลหัวเมืองตามเขตชายแดนของภาคต่างๆ โดยตรงเรียกระบบใหม่นี้ว่า “เทศาภิบาล” ซึ่งแนวคิดวิธีอย่างหลังนี้ทรงได้จากการศึกษาระบบการบริหารราชการท้องถิ่นของเหล่าชาติตะวันตกในเม็กซิโก อินเดีย และสิงคโปร์ นั้นเอง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร : 2539, 380)

“เชียงใหม่” หนึ่งในหัวเมืองชายแดนที่สำคัญของรัฐบาลกลาง ก็เป็นเมืองหนึ่งที่มีการปรับเปลี่ยนระบบการปกครองแบบใหม่ให้หลังช่วงปี 2437 เช่นกัน โดยที่สำคัญคือการเข้ามาของเหล่าข้าหลวงไทยจากราชสำนักกลางนั้น ไม่เพียงเป็นการนำระบบการบริหารประเทศแบบใหม่มาใช้เท่านั้น หากแต่ยังนำเอาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมแบบส่วนกลางขึ้นมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเรือนแบบ “ชนมบังซิง” (รูป 6.35-6.38) ที่เป็นอิทธิพลอย่างตะวันตกซึ่งแผ่เข้ามาถึงไทยผ่านสิงคโปร์และบิ๊นัง โดยถือกันว่าเป็นเรือนของกลุ่มผู้ดีหรือกลุ่มชนชั้นสูง ที่ฝ่ายบริหารประเทศต่างพากันหยิบยืมมาใช้ ด้วยเห็นว่าเป็นของดีเลิศนั้น สุดท้ายได้ถูกส่งผ่านเข้าไปยังพื้นที่ในเขตหัวเมืองและชายแดนด้วยเช่นกัน ทำให้กลุ่มเรือนพักอาศัยของชาวไทกลุ่มต่างๆ ไม่เว้นแม้แต่ “ไทเขิน” ต่างก็ได้รับอิทธิพลดังกล่าว โดยมีกรรณำมาใช้ในการคลี่คลายพัฒนารูปลักษณ์ของเรือนของตน และเชกเช่นเดียวกันกับที่เชียงตุงที่เชื่อว่า

รูป 6.35 เรือนอาศัยแบบ “เรือนชนมบังซิง” ของเมืองเชียงใหม่ (ที่มา : ณ ปากน้ำ : 2531)

รูป 6.36 รูปแบบของเรือนกัณงานฤดูไม้้อย่างตะวันตกที่แพร่เข้ามาแต่ครั้ง
รัชกาลที่ 5 (ที่มา: น. ณ ปากน้ำ: 2531)

รูป 6.37 เรือนพักอาศัยกับการเปลี่ยนรูปตึกขณไม่สู้ความนิยมกันในยุคหนึ่ง
(ที่มา: น. ณ ปากน้ำ: 2531)

รูป 6.38 ไม่ว้นแม้กับอาคารที่ทำการทางารของทางราชการ
(ที่มา: น. ณ ปากน้ำ: 2531)

ภายหลังการทำสัมปทานป่าไม้ของชาติตะวันตกในไทย ก็น่าจะทำให้เกิดการพัฒนาลักษณะของเรือนอาศัยโดยเฉพาะในหมู่ราษฎรระดับล่างให้เปลี่ยนจากวัสดุแบบ “ไม้ไผ่” เป็นพื้นมาสู่การใช้ “ไม้จริง” มากขึ้น (รูป 6.39-6.43) และที่สำคัญด้วยเหตุที่ไทยยังคงไว้ซึ่งการรักษาเอกราชไว้ได้โดยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติผู้ล่าอาณานิคมต่างๆ ดังกล่าวทำให้การพัฒนาประเทศมีลักษณะที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่เกิดการสะดุด ดังนั้นหลังปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมาภายใต้แผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติก็ได้มีส่วนเข้ามากระตุ้นให้ประเทศเริ่มเกิดความเจริญโดยภาพรวมได้อย่างเป็นรูปธรรมเหตุนี้จากการมีเศรษฐกิจที่ดีประกอบกับความเป็นชาติที่มีอิสระภาพในการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยได้ทำให้เกิดความคล่องตัวในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเสรีเรือนอาศัยก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ถูกพัฒนาให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามมาหลังช่วงเวลานี้ นั่นคือการปรับเปลี่ยนทั้งวัสดุและรูปแบบมากขึ้นดังปรากฏให้เห็นได้จากกลุ่มเรือนในกรณีศึกษาที่ทางคณะผู้วิจัยได้ยกเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นมาแล้วสำหรับการพัฒนาแบบอย่างของเรือนไทเขียงในปัจจุบันและแนวโน้มของการจะเป็นไปทั้งในเมือง “เขียงสูง” และ “เขียงใหม่” จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

รูป 6.39 เรือน “ไม้ไผ่” ที่ยังเหลือสืบทอดให้เก็บได้ในปัจจุบัน

รูป 6.40 เรือนไม้จริง แต่ผสมกับโครงสร้างแบบเครื่องผูกโดยเฉพาะกับส่วนของหลังคาซึ่งต่อมาเรือนของเขียงใหม่ได้เปลี่ยนมาใช้มุงด้วยใบ “ตองดึง” แทน

รูป 6.41 รูปลักษณะของเรือนที่เปลี่ยนมาเป็นระบบไม้จริงทั้งหมด โดยเฉพาะหลังคาที่มุงกระเบื้องแบบ “นบิ่นเกล็ด”

รูป 6.42 ก่อนที่วัดจะพัฒนาอีกครั้งมาเป็นคันทนแบบ “กระเบื้องดินขอ”

รูป 6.43 ลักษณะของการประดับตกแต่งอย่างเต็มที่เมื่อสร้างมาเป็นเรือนเครื่องไม้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะเรือนไทลื้อของชาวเขียงใหม่

แนวโน้มในอนาคต

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและเนื้อหาในทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า โดยสรุปแล้วพัฒนาการของการปรับเปลี่ยนวิถีการใช้สอยพื้นที่ของเรือน กอปรกับลักษณะการเคลื่อนย้ายและเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ วัสดุ โครงสร้าง ตลอดจนรูปลักษณะของเรือนนั้น ในส่วนของเรือนไทเงินที่ “เขียงคอง” ได้ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยของการปรับตัวอย่างน้อยๆ ก็ 4 ช่วงเวลา คือ จากแรกเริ่มที่ทำเป็นเรือนไม้ไผ่อย่างเรือนเครื่องผูกขนาดเล็ก พื้นที่ฝาเป็นฟากและขัดแตะ หลังคามุงแฝกเรือนทำฝาผายออกคลุมด้วยหลังคาทรงจั่วปั้นหยา ก่อนพัฒนาระบบโครงสร้างในช่วงเวลาที่ 2 มาเป็น “แบบมสุม” คือใช้โครงสร้างหลักเป็นระบบ “ไม้จริง” ทั้งหมด (รูป 6.44-6.46) อันได้แก่ เสา รอด ชี้อ ตั่ง จันทัน และอกโบ้ แล้วเอาโครงสร้างส่วนย่อย อาทิ พื้น ตง ฝา แป้ กลอน และระแนงที่ใช้ “ไม้ไผ่” เป็นองค์ประกอบเป็นองค์ประกอบรอง ซึ่งระบบวิธีดังกล่าวถือเป็นแบบแผนอันสำคัญที่อาจเรียกได้ว่าถูกยึดเป็นแบบอย่างมาตรฐานยาวนานที่สุด

รูป 6.44

รูป 6.45

รูป 6.46

ซึ่งแม้แต่ปัจจุบันก็ยังปรากฏมีเรือนลักษณะนี้อยู่บ้าง ด้วยเพราะใช้กำลังในการลงมือประกอบน้อย อีกทั้งวัสดุสำคัญ คือ “ไม้ไผ่” ก็เป็นของที่อยู่ใกล้ตัว ทำให้การก่อสร้างสิ้นเปลืองแรงงานไม่มากนัก อย่างไรก็ตามที่สุดแล้วการพัฒนาแบบและแบบแผนทางสถาปัตยกรรมก็มาถึงช่วงสำคัญ เมื่อเรือนของไทเขินนี้ได้ก้าวมาสู่การเปลี่ยนแปลงระบบวิถีและการใช้วัสดุหลักเพียงอย่างเดียว นั่นคือการบูรณะเรือนที่เป็นเรือน “ไม้จริง” ขนาดใหญ่ ภายได้รูปลักษณะแบบเดิม คือเป็นเรือนที่ใช้ไม้จริงปรุทั้งหมดนับตั้งแต่ฐานรากไปจนถึงเครื่องมุงหลังคาที่ทำเป็นแบบแป้นเกล็ดไม้หรือกระเบื้องดินเผา โดยยังคงมีรูปทรงเป็นเรือนแบบฝาผายออกและมีหลังคาเป็นอย่างทรงจั่วป็นหยาซึ่งแบบอย่างเรือนลักษณะนี้นับเป็นแบบแผนหลักที่ใช้กันมากที่สุดในปัจจุบัน ควบคู่กันไปกับแบบอย่างของเรือนที่เป็นพัฒนาการรุ่นสุดท้ายของไทเขินที่เชียงตุงนี้ หลังจากที่มีอิทธิพลของรูปแบบอาคารที่มีหลังคาอย่าง “ทรงปั้นหยา” ของอังกฤษได้แพร่เข้ามาและถูกนำไปใช้กับเรือนอาศัยอยู่บ้างพอสมควรโดยไม่ได้ถึงกับแพร่หลายและมีส่งผลกระทบต่อแบบแผนเดิมมากนัก

สำหรับเรือนไทเขินของ “เชียงใหม่” นั้น คงเป็นด้วยบริบทของสภาพสังคม การเมือง และการเศรษฐกิจมีความซับซ้อนแตกต่างจากที่เชียงตุงมากกว่า ดังนั้นแบบอย่างของการพัฒนารูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมจึงมีการคลี่คลายที่มากกว่าโดยปริยาย โดยมีมากถึง 5 ช่วงเวลายกกล่าวคือนอกเหนือจากการพัฒนารวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางเชิงช่างอย่างเป็นลำดับใน 4 ช่วงเวลาเช่นเดียวกันกับที่เชียงตุงแล้ว (แต่มีช่วงเวลาที่ยากจะคาบเกี่ยวกัน) เรือนไทเขินที่เชียงใหม่ยังก้าวข้ามในการพัฒนารูปลักษณะและแผนผังที่มากกว่าไทเขินของเชียงตุงอีกชั้นหนึ่ง นั่นคือพร้อมๆไปกับช่วงสุดท้ายที่เชียงใหม่ถูกอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบเมืองหลวงของรัฐส่วนกลางเข้าแทรกแซง การเข้ามาของเรือน “ชนมบังซิง” ที่มีรูปทรงอย่าง “ปั้นหยา” ของชาติตะวันตกและได้รับความนิยมอย่างมากของสังคมชั้นสูงในเขตเมืองกรุงเทพ ก็ถูกนำเข้ามาในดินแดนล้านนาควบคู่กับชนชั้นปกครองที่ถูกส่งตัวขึ้นมา ภายได้แนวคิดในการสร้างความแตกต่างและแสดงถึงความชอบธรรมอย่างเปิดเผย ในฐานะผู้มีอำนาจเหนือกว่าในเชิงวัฒนธรรมต่อชนรอบพื้นที่เดิมความเจริญที่เติบโตขึ้นภายใต้กระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมส่วนกลาง ประกอบกับการปรับตัวในการตอบรับ รวมทั้งแบบอย่างของวิถีทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นๆ ที่โอบรอบทำให้ไทเขินของเชียงใหม่ไม่อาจดำรงอยู่ได้ด้วยความเข้มแข็งของตัวเอง ที่สุดก็เกิดการคลี่คลายไปสู่การใช้วัฒนธรรม “แบบร่วม” ไม่ว่าจะเป็นมิติของเรื่องคติความเชื่อแบบแผนประเพณี โลกทัศน์ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตและที่สำคัญคือลักษณะรูปแบบของเรือนอาศัย ซึ่งเริ่มถูกกลืนและปรับเปลี่ยนไปสู่ลักษณะที่ “กลายพันธุ์” ไป ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่ยกเป็นตัวอย่างมาแล้ว

จนบางส่วนแทบจะไม่เหลือลักษณะเดิมอยู่เลย ที่สำคัญคือด้วยสภาพทางสังคมและการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปดังกล่าว ทำให้แบบแผนของการใช้ประโยชน์จาก “ที่ว่าง” ของเรือนได้เปลี่ยนไปด้วย ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อลักษณะการใช้ที่ว่างเปลี่ยนไป รูปลักษณะของอาคารย่อมถูกปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าเรือนไทจีนของเชียงใหม่ในยุคปัจจุบันช่วงหลังนี้จะมีการออกแบบแผนผังและรูปทรงหลังคาที่มีความ “ซับซ้อน” มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่และมีองค์ประกอบของการใช้พื้นที่ที่หลากหลายด้วยแล้ว เรือนชุดหนึ่งๆ นั้นจะปรากฏการใช้หลังคาที่มีมากกว่า 4 ชุดขึ้นไป โดยถูกนำมาประกอบเข้าด้วยกัน ในลักษณะที่ยักเยื้องไปมา ได้อย่างน่าประหลาดใจ อย่างที่เรือนไทจีนของเชียงตุงไม่มี ซึ่งคุณลักษณะของเรือนไทจีนในเชียงใหม่ตามลักษณะดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นแบบแผนของการคลี่คลายและพัฒนาที่เพิ่มขึ้นเป็น “ช่วงที่ 5” อีกขั้นหนึ่ง

อย่างไรก็ตามภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่พื้นที่ต่างๆ ของทุกอนุภูมิภาคในผืนพิภพนี้ถูกเชื่อมโยงเข้าหากันด้วยเทคโนโลยีอันก้าวหน้ายิ่ง โดยเฉพาะ “สื่อ” ที่ส่งผ่านข่าวสารความรู้ ความบันเทิง และสาระของความเจริญในโลกต่างวัฒนธรรมที่เหนือกว่า ส่งผลให้เกิดแรงขับที่มีต่อโลกทัศน์ในเชิง “วัตถุนิยม” แพร่หลายเข้าไปยังกลุ่มที่ด้อยกว่า ประกอบกับความล้าหน้าและความทันสมัยในการ “เข้าถึง” ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง ยานพาหนะ และระบบเครื่องกลทางวิศวกรรม ที่สามารถเอื้อให้เกิดการ “สัมผัส” โลกต่างสีต้อกันได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนั่นคือสัญญาณแห่งความหายนะที่แฝงตัวมากับความเจริญในรูปวัตถุ ที่กำลังแทรกซึมเข้าไปบ่อนทำลาย “ชีวิต” และ “จิตวิญญาณ” อันมีคุณค่ายิ่งของวัฒนธรรมแบบพื้นถิ่นเดิม ให้สูญหายและมลายหายไปจากชุมชนนั้นๆ แทบจะในทุกๆ ด้าน โดยไม่เพียงเป็นการทำลายเฉพาะในทาง “รูปธรรม” หรือทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังย่อยสลายอัตลักษณ์ในทาง “นามธรรม” ที่เป็นกลิ่นอายแท้ๆ ของ “รูปชีวิต” แห่งบุรพกาลของเผ่าพันธุ์นั้นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะความเจริญดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับทุกแบบแผนของวิถีชีวิตในทุกพื้นที่ที่ต่างกันไม่ ดังนั้นหากชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่ยังมีบริบททางสังคมซึ่งไม่มีความพร้อมต่อการจะประสานอันกลมกลืนได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่างแปลกแยกจากพื้นฐานอันแท้จริงของการพัฒนาทางวัฒนธรรมของตนแล้ว การอ้าแขนตอบรับให้ก้าวเข้ามายังขอบเขตในพื้นที่ จึงเท่ากับเป็นเสมือนหนึ่งการ “ชักศึกเข้าบ้าน” ที่รังแต่จะกัดกร่อนสิ่งที่เป็นมรดกอันล้ำค่าทางภูมิปัญญาที่บรรพชนของตนสร้างขึ้นมา ให้เสื่อมค่าและถูกกลบกลืนหรือแต่งแต้มจนผิดแผกไปจากแบบแผนดั้งเดิมในที่สุด

วิถีแห่งการ “เสื่อมสลาย” ดังกล่าวจึงมักมีปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปจากสังคมที่มีความอ่อนแอในทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากหลายพื้นที่ในแถบซีกโลกตะวันออกนี้ ที่ต่างต้องยอมพ่ายแพ้ต่อความแข็งแกร่งทาง

วัฒนธรรมสมัยใหม่ของกลุ่มประเทศในซีกโลกตะวันตกที่อาศัย "พลัง" ของ กระแสใน "ระบบทุนนิยม" ที่เชื่อมโยงได้อย่างสอดคล้องกับ "ทัศนคติ" ที่มีต่อโลกทาง "วัตถุนิยม" ซ้ำยังเลื่อนไหลอย่างกลมกลืนมากับ "วิถี" แห่ง "บริโภคนิยม" ที่ต่างล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นในคุณลักษณะทาง "กาย" มากกว่า "หัวใจ" ทั้งสิ้น จนทำให้เกิดการประสานกันขึ้นเป็นอนุภาพทางวัฒนธรรม แบบอย่างใหม่อันทรงพลังยิ่ง ที่สามารถจกัขับเคลื่อนเข้าไปแทรกซึมในทุกอณู ของทุกพื้นที่ได้อย่างน่าอัศจรรย์ โดยมีโยว่าวัฒนธรรมใดๆ นั้นจะมีความ แข็งแกร่งมากน้อยสักเพียงใด จนเกือบจะดูเหมือนว่า ณ เวลาในห้วงปัจจุบันนี้ "พลัง" แห่งวัฒนธรรมแบบอย่างใหม่ดังกล่าว แทบจะไม่มีดินแดนหรือพื้นที่ใด ในแผ่นดินนี้ที่จะสามารถต้านทานการรุกไล่ได้จนสำเร็จแล้ว (รูป 6.47-6.51)

รูป 6.47 การเก็บเปลือกไม้จากกระเบื้องดินเผา

รูป 6.48 ลักษณะของเรือนบ้านคำทรงตึกแบบเดิมของเขียงใหม่ (ที่มา น.ณ ปากน้ำ 2531)

รูป 6.49 สภาพของเรือนบ้านคำที่ถูกทุบรื้อด้วยอาคารแบบสมัยใหม่

รูป 6.50 บ้านที่ถูกเปลี่ยนรูปลักษณะด้วยการปิดบังลักษณะเดิม

รูป 6.51 พหุณายกขึ้นกับการพัฒนารูปแบบลักษณะไปสู่ความนิยมแบบใหม่

ความแพ้ย่ำต่ออิทธิพลของค่านิยมดังกล่าว จึงไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดใจประการใด หากจะกล่าวว่า **“ไทเซิน”** ทั้งที่ **“เชียงตุง”** หรือที่ **“เชียงใหม่”** ต่างกำลังประสบและเผชิญหน้ากับชะตากรรมนี้อย่างเต็มที่เช่นเดียวกัน และอาจจะรู้สึกไม่ได้ถึงขนาดมากนักหากจะมองย้อนมาที่ **“เชียงใหม่”** เอง ด้วยเพราะ **“เชียงใหม่”** นั้นเคยเป็นเมืองที่มีความสำคัญมาก่อน อีกทั้งไม่เพียงมีพัฒนาการทางสังคมและการเมืองมาเป็นเวลานานยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน หากแต่ยังมีความเจริญที่รุดหน้ากว่าเมืองอื่นๆ จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นสองรองจากเมืองหลวงของไทยเลยทีเดียว ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงย่อมถือได้ว่าเป็นเรื่องง่ายและใกล้ตัวมาก เหตุนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจึงเป็นปกติวิสัยที่ยากจะหลีกเลี่ยง **“เรือนไทเซิน”** ของเชียงใหม่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการถูกย่อยสลายในทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากคนในชุมชนต่างยอมสยบกับ **“โลกวัตถุ”** สมัยใหม่ที่กระพือเข้ามา เรือนอาศัยส่วนหนึ่งต่างถูกรื้อถอนลงเพื่อปลูกสร้างที่พักพิงหลังใหม่ ภายใต้วิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ที่ **“กระชับตัว”** กว่าและมีลักษณะแบบอย่างของการใช้ประโยชน์ของที่ว่าง ซึ่งเป็นเหมือนสูตร **“สำเร็จรูป”** ชนิดตายตัวภายใต้รูปลักษณ์และวัสดุก่อสร้างที่เจิดจรัสแปลกใหม่ในสายตาและความรู้สึกของคนในชุมชน ที่ต่างเหลือบตามองว่าเหล่านี้คือความเป็นผู้มี **“รสนิยม”** และมีความ **“ศิวิไลซ์”** เทียบเคียงกับคนในสังคมเมือง และอาจรู้สึกได้ถึงความ **“เหนือ”** กว่าผู้อื่นในสังคมเดียวกัน แบบอย่างของเรือนประเภทอาคาร **“ทรงตึก”** สมัยใหม่ที่สร้างด้วย **“คอนกรีตเสริมเหล็ก”** ซึ่งเอื้อต่อการปลูกสร้างได้มากกว่า 2 ชั้นขึ้นไป (รูป 6.52-6.57) อีกทั้งสามารถสร้างให้มีความกว้างของพื้นที่ว่างได้มากกว่า **“ไม้”** รวมทั้งวัสดุใหม่ๆ ชนิดอื่นๆ อาทิ **“กระจก”** ที่นำมากรุแทนบานเปิดหน้าต่าง-ประตูไม้ ทำให้อย่างยิ่งแสงสว่างภายในเรือนและการมองเห็นทะลุผ่านเข้าออกได้อย่างเสมือนหนึ่งเป็นเพียงช่องว่างอันว่างเปล่า หรือวัสดุอื่นอย่าง **“เครื่องมุง”** หลังคาที่มีลักษณะเป็นแผ่นผืนที่ทั้งกว้างและยาวในแผ่นเดียวอย่างพวก **“กระเบื้องลอน”** ที่สามารถมุงหลังคาทั้งหลังด้วยการใช้เพียงกี่แผ่นเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงสิ้นเปลืองทั้งในรูปวัสดุ โครงสร้างและแรงงานน้อยนัก ทว่ายังมีความแข็งแรงทนทานอย่างเป็นเยี่ยมอีกด้วย ความทันสมัยดังกล่าวตอบรับอย่างกลมกลืนได้กับเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ที่พร้อมสนองตอบความสุขสบายให้ได้อย่างครบครัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทไฟฟ้า เช่น ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตารีด พัดลม เครื่องปรับอากาศ หรือเครื่องใช้ที่ให้ความบันเทิงเริงรมย์อย่างโทรทัศน์วิทยุ เครื่องเสียงต่างๆ ซึ่งสิ่งประดิษฐ์อันก้าวหน้าอย่างนี้ย่อมดึงดูดเขินในสายตาของชาวไทเซินยุคใหม่ต่อการอยู่อาศัยที่เป็นเรือนไม้ ดังนั้นความพยายามในการปรับตัวต่อความเจริญในสังคมยุคใหม่ ที่หล่อหลอมและชักนำ **“คนไทเซิน”** รุ่นใหม่ให้เปลี่ยนทัศนคติและรสนิยมกับวิถีอย่างใหม่นี้ จึงดูกลายเป็นเรื่องปกติวิสัยที่ส่วนใหญ่เริ่มสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งกับตนเอง

รูป 6.52 เรือนอาศัยแบบไทจีนในปัจจุบัน

รูป 6.53 ภายในของเรือนกับการให้แสงสว่างในวิถีใหม่

รูป 6.54 การทำช่องเปิดด้วยวัสดุอย่างใหม่

รูป 6.55 การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยที่ไม่ได้อิงกับแบบแผนเดิม

รูป 6.56 การตกแต่งภายในที่ปราศจากข้อจำกัดของความเชื่อดั้งเดิม

รูป 6.57 การให้สอยพื้นที่ที่เปลี่ยนไปสู่แบบอย่างของโลกตะวันตก

ครอบครัว รวมทั้งสังคมโดยรอบในชุมชนอีกด้วยดังจะเห็นได้จากความพยายามในการหารายได้เพื่อนำมาสู่การสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของตนเอง ทั้งแนวความคิด การมองโลก รวมไปถึงลักษณะทางกายภาพโดยรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งกาย ภาษา การใช้ชีวิต ที่สำคัญที่สุดคือการรวมไปถึงการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ภายใต้รูปลักษณะของอาคารแบบใหม่ ซึ่งถือเป็นตัวทำลายวัฒนธรรมของการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ จากเดิมเรือนไทจีนนั้น การได้มาซึ่ง “ที่ว่าง” ทางสถาปัตยกรรมเพื่อใช้สอยนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการใช้งานจริงๆ ที่มีการลำดับการใช้งานและการเข้าถึงพื้นที่ในแต่ละส่วนนั้น เป็นไปตามการจัดระเบียบของการใช้ “พื้นที่” ที่อิงกับสาระทางประเพณีและวัฒนธรรม อาทิ การแยกส่วนของ “พื้นที่” ที่เรียงลำดับการเข้าถึง จาก “สาธารณะ” สู่ “กึ่งสาธารณะ” และที่สำคัญคือ พื้นที่ที่เป็น “ส่วนตัว” โดยเริ่มจาก “ช่วง” เข้าสู่ “ชาน” สู่ “เดิน” ก่อนเป็น “ห้องนอน” และ “ครัวไฟ” เป็นลำดับสุดท้าย ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากเงื่อนไขข้อบังคับที่มาจาก “คติความเชื่อ” อาทิ พื้นที่ส่วนที่จะตั้ง “หิ้งพระ” หรือ “หิ้งบรรพบุรุษ” หรือ “แม่เตาไฟ” ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ถือเป็นส่วนสำคัญในฐานะบริเวณอันศักดิ์สิทธิ์ ที่แฝงด้วยเนื้อหาทางด้าน “จิตวิญญาณ” จึงมักเป็น “ที่ว่าง” ที่ถูก “จำกัด” ตำแหน่งอย่างเป็นการเฉพาะ โดยมีเรื่องของ “ทิศ” และ “ที่ตั้ง” ที่ต้องกำหนดขึ้นอย่างตายตัว ซึ่งนั่นอาจกล่าวได้ว่าเรือนแบบดั้งเดิมสามารถสะท้อน “รูปชีวิต” ของคนไทจีนอย่างแท้จริง ทว่าเรือนอาศัยสมัยปัจจุบันที่นำมาปลูกกันนั้น เหตุด้วยเพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของ “งบประมาณ” ค่าก่อสร้างที่ค่อนข้างสูง ดังนั้นรูปแบบลักษณะรวมทั้งแผนผังที่นำมาใช้ จึงล้วนแล้วแต่เป็นไปในรูปของ “แบบสำเร็จรูป” ที่มีแบบอย่างอันเบ็ดเสร็จ คือเป็นเรือนแบบ 1 หรือ 2 ชั้น ที่ไม่มี “ใต้ถุนเรือน” อาจมีเพียง “ระเบียง” ทางขึ้นเดียว จากนั้นก็เปิดประตูเข้าสู่เรือนภายใน ซึ่งส่วนแรกมักเป็น “ห้องโถง” สำหรับใช้พักผ่อนหรือรับแขก ถัดมาเป็น “บันได” ทางขึ้น มี “ห้องน้ำ” ซ่อนอยู่ใต้ชานพักบันได ตรงข้ามกับบันไดทางขึ้นเป็น “ห้องรับประทานอาหาร” แบบตั้งโต๊ะนั่งเก้าอี้ ด้านหลังสุดเป็น “ครัว” สำหรับพื้นที่ขึ้นบันจากบันไดทางขึ้น มี “โถง” เล็กๆ สำหรับเป็นตัวจ่ายไปยัง “ห้องนอน” ซึ่งแบ่งกันออกเป็น 2-3 ห้องตามแต่ขนาดอาคาร ซึ่งจะเห็นได้ว่าเรือนทุกหลังล้วนมีสูตรสำเร็จเป็นเช่นนี้ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่าง จึงไม่ได้เกิดขึ้นจาก “บริบท” หรือ “เงื่อนไข” ที่สะท้อนมาจากวิถีการดำเนินชีวิตแบบนุพกาลแท้ๆ ดังกล่าว แต่กลับเป็นการ “บังคับ” ให้ผู้อาศัยต้องดำเนินชีวิตไปตามข้อกำหนดของตำแหน่งและลำดับที่ว่างที่ถูกกำหนดขึ้นใหม่นั้น ที่สำคัญคือกับ “พื้นที่อันเฉพาะ” ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่รวมของ “ศูนย์กลาง” แห่งทุกชีวิตของครอบครัวในทางจิตวิญญาณ ซึ่งถูกผูกปมเข้ากับเรื่องของคติความเชื่อมาก่อน มาบัดนี้ได้หายจากไปจากวิถีของชาวไทยยุคใหม่ในเชียงใหม่สิ้นแล้ว คงเหลือแต่เพียงส่วนหนึ่งของเรือนไม้เก่า

ที่ยังไม่ได้ถูกรื้อถอน ด้วยเพราะยังมี “พ่อเฒ่า” “แม่เฒ่า” ผู้ที่ยังเปี่ยมด้วยความผูกพัน ห่วงแหน อาหาร และยังคงหลงซึมซับอยู่กับความขลังอันมีคุณค่าของกลิ่นอายแห่ง “เรือนห่อ” ที่เหลือเป็นลมหายใจแบบเก่าๆ เอือกสุดท้ายคอยรักษาไว้ให้เรือนแบบเก่านี้สามารถยืดอายุออกไปเพียงอีกช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

หากเช่นเดียวกับเรือนไทเงินที่ “เชียงตุง” ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบัน โดยภาพรวมแล้วส่วนใหญ่จะยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของรูปแบบตามอย่างประเพณีเดิม ด้วยเพราะยังห่างไกลจากความเจริญ ประกอบกับเชียงตุงเป็นเมืองที่เพิ่งจะเปิดดั่งนั้นวัฒนธรรมแบบวิถีสมัยใหม่จึงยังไม่ได้เข้ามาคล้ำกรายมากนัก แต่ทว่าภายหลังจากที่พม่าเริ่มอนุญาตให้มีการเข้าออกประเทศได้ไม่นานมานี้ ร่องรอยของการปรับเป็นแนวทางวัฒนธรรมก็เริ่มปรากฏให้เห็นบ้างแล้ว ที่ชัดเจนที่สุดคงเห็นได้จากชุมชนไทเงินในหมู่บ้านหนองอ้อ อำเภอเชียงตุง จังหวัดเชียงตุง ที่เรือนกลุ่มหนึ่งได้ผุดขึ้นในท่ามกลางเรือนแบบเก่าอย่างน่าตกใจ โดยเป็นอาคารตึกแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น (รูป 6.58-6.62) ที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบเมืองชนิดไม่เหลือโครงเค้าของรูปแบบลักษณะเดิมของท้องถิ่นให้เห็นเลย เรือนกลุ่มดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเรียงแถวเป็นแนวกระดานด้านหน้าสุดของหมู่บ้าน ประหนึ่งจะใจจะเฉยใจเพื่อแสดงความศิวิไลซ์ให้สังคมหมู่บ้านได้รับรู้ ความน่าตกใจสำหรับคณะวิจัยหาใช่อยู่ที่รูปแบบลักษณะของตัวอาคาร หรือรู้สึกเสียใจกับการเกิดขึ้นของเรือนชุดนี้ไม่ หากแต่กลับสลดกับข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์คนในชุมชนนี้ว่า เจ้าของเรือนที่สร้างกันนั้นต่างล้วนเชิดหน้าชูตาด้วยความมั่งมีของตนที่เป็นผลพวงมาจากการส่งลูกสาวให้เดินทางเข้าออกนอกประเทศในแถบบ้านใกล้เรือนเคียงนี้เอง (คณะผู้วิจัยของสงวนสิทธิ์ที่จะระบุชื่อที่ชัดเจน) ด้วยการ “ขายบริการ”

รูป 6.58 การรุกคืบของโลกสมัยใหม่ที่กำลังขยายเข้าไปยังชาวไทเงิน เชียงตุง สังเกตจากรับสัญญาณดาวเทียมสำหรับโทรศัพท์

รูป 6.59 เครื่องรับสัญญาณที่กลายเป็นสิ่งแสดงสถานภาพของสังคมอย่างใหม่ที่กำลังเป็นที่ต้องการ

รูป 6.60 ความตั้งใจปรับเปลี่ยนลักษณะของที่อยู่อาศัยจากเรือนไม้มาเป็นอาคารตึกแบบใหม่

รูป 6.61 ลักษณะรูปแบบใหม่ของรูปทรงของอาคารที่หึงคุณลักษณะแบบดั้งเดิมของไท่เงินที่เชียงใหม่

รูป 6.62 โรงงานอิฐกับความต้องการที่ไม้พื้นจะมากขึ้นของการใช้ก่อสร้างที่อยู่อาศัยแทนเครื่องไม้

แต่นำรายได้เป็นอย่างดีมาเป็นกำลังมาให้พ่อแม่ปลูกเรือนเพื่ออวดเพื่อนบ้าน “ทัศนคติใหม่” ที่เกิดขึ้นกับสังคมที่นี่เช่นนี้ ถือเป็นสัญญาณที่อันตรายยิ่ง เพราะนั่นไม่เพียงหมายถึงว่าสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเงินที่นี่กำลังเริ่มจะถูกทำลายแล้ว แต่ยังหมายถึงว่า วิถีแห่ง “โลกวัตถุนิยม” ได้รุกคืบเข้ามาแพร่เชื้อในสังคมของตนเองอย่างน่าสะพึงกลัวอีกด้วย (รูป 6.63-6.65) โดยเห็นได้ชัดเจนจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ที่เริ่มเห็นดีเห็นงามกับวิธีการสร้างฐานะดังกล่าว เพราะเป็นวิธีการได้มาซึ่งรายได้ที่ค่อนข้างง่าย ต่างจากการดำรงชีพในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความลำบากยากแค้น การทำอะไรทำนองที่ไม่ค่อยได้ผลดีกว่าจะเก็บหอมรอมริบได้จากกล่าวได้ว่าต้องเหนื่อยสลายใจแทบขาด “มุมมองใหม่” ต่อชีวิตเช่นนี้จึงเกิดขึ้นและแพร่กระจายไปทั่วอย่างรวดเร็วโดยไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกหากจะเห็นคนในชุมชนแม้จะยากไร้เพียงใด ก็ดูเหมือนต่างทุรนทุรายที่จะต้องเจียดเงินส่วนหนึ่งไปซื้อ “ทอง” ไม่ว่าจะเป็นสร้อยคอ ต่างหู กำไล แหวน ฯลฯ มาประดับอวดโฉมประชันให้เห็นกันแถววัดในทุกงานบุญที่คณะวิจิตรมีโอกาสเข้าไปเก็บข้อมูล

รูป 6.65 สวมงามกับเครื่องทองที่ถวายเป็นเครื่องวัดระดับฐานะระหว่างกัน

รูป 6.63 เช่นเดียวกับวัดมุงที่เปลี่ยนจาก “กระเบื้องดินเผา” มาเป็น “สังกะสี”

รูป 6.64 รวมทั้งการใช้สีดินแบบที่วิทยาศาสตร์ในการตกแต่งอาคารให้สะอาด

“รอยต่าง” ที่ได้ปรากฏและรุกรลามให้เห็นใน “เรือนไทเชิน” ทั้งที่ เชียงตุงและเชียงใหม่มังที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงว่เปลี่ยนแปลงที่ กำลังเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ โดยที่ของเชียงใหม่นั้นได้บอกให้ เห็นถึงการสูญสลายในมิติทางวัฒนธรรมด้านการอยู่อาศัยที่เป็นไปค่อนข้าง มากแล้ว แต่ในขณะที่ไทเชินของเชียงตุงอาจถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ยุคสมัยใหม่กำลังเพ็งจะเริ่มขึ้นและน้อยอยู่โดยหากอธิบายเป็นเชิงเปรียบเทียบระหว่างกัน ก็อาจกล่าวได้ว่าที่เชียงตุงยัง “เดิน”ช้ากว่าที่เชียงใหม่อยู่ ประมาณ 30 ก้าว (30 ปี) แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นกับภาพลักษณ์ที่ปรากฏก็ทำให้ สามารถคาดเดาหรือพยากรณ์ได้ว่าในอนาคตอันใกล้นี้เรือนไทเชินทั้งที่ เชียงใหม่และเชียงตุง จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบลักษณะของเรือนไปสู่ วิธีการสร้างอาคารในลักษณะร่วมสมัยแบบใหม่ พร้อมๆ ไปกับการย่างก้าว ไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิต โลกทัศน์ และทัศนคติในลักษณะ ใหม่ ที่คลุกเคล้าด้วยกลิ่นอายของกระแสวัฒนธรรมแบบสากลอย่างแน่นอน และตราบไต่ที่ชุมชนเองหรือรัฐไม่เห็นถึงความสำคัญของคุณค่าในทาง วัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตนเหล่านี้ โดยยังคงปล่อยให้เกิด ความเข้าใจผิดๆ ในทางทัศนคติรวมทั้งไม่พยายามสร้างจิตสำนึกให้ท้องถิ่น ตระหนักถึงบทบาทและภูมิปัญญาอันล้ำค่าของวิถีแห่งตนแล้ว เชื่อว่า ที่สุดไม่นานนัก “ไทเชิน” อาจเหลือเป็นเพียงตัว “ละคร” ที่โอดเล่นอยู่บน “ตำนาน” หรือหน้า “ประวัติศาสตร์” ให้คนรุ่นหลังสร้างจินตนาภาพย้อนเวลา เอาเอง เหมือนดังเช่นบางเผ่าพันธุ์ที่ได้สูญพันธุ์ไปแล้วเท่านั้น

บทที่ 7 ความผูกพันระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ชีวิต และ เรือนพื้นถิ่นของชาวไทยเชื้อสายใหม่-เชียงตุง

จากการลำดับความเข้าใจต่อเนื่องนับแต่ความเป็นมาและเหตุผลของการศึกษา ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกทัศน์ของไทเขิน บริบทของหมู่บ้านไทเขินที่เชียงใหม่และเชียงตุง ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบริบทและเรือน รูปลักษณะของเรือนทั้งสองแหล่งที่ตั้ง และพัฒนาการของเรือนความแปรเปลี่ยนตามช่วงเวลาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพร้อมวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคตตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 6 ได้พบว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินทั้งที่เชียงใหม่และเชียงตุง คือ ความผูกพันแนบแน่นระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติและชีวิตซึ่งมีผลสะท้อนยังตัวเรือนซึ่งเป็นปัจจัยหลักอันหนึ่งของการดำรงชีวิตและมีรายละเอียดเกี่ยวเนื่องที่น่าสนใจยิ่ง โดยจะแยกการเสนอรายละเอียดออกเป็นสองส่วน แต่ทั้งสองส่วนยังมีเนื้อหาที่คาบเกี่ยวกัน อันได้แก่

- สภาพแวดล้อมธรรมชาติและชีวิต
- ชีวิตและเรือน

7.1 สภาพแวดล้อมธรรมชาติและชีวิต

จากการศึกษาในเนื้อหาของโลกทัศน์และบริบทของชุมชนไทเขินในเชียงใหม่และเชียงตุงได้พบข้อสังเกตว่าทั้งโลกทัศน์และวิวัฒนาการของการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายใหม่และเชียงตุงมีลักษณะพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน ชีวิตและวงจรของการดำรงชีวิตเป็นผลจากปัจจัยหลัก 3 ประการ คือ

- การเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตัวตน
- ระบบสังคมที่เคารพต่อคนและคุณค่าของคน
- ระบบการผลิตของสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งตนเอง

7.1.1 การเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตัวตน

การให้ความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติที่แวดล้อมตัวตนของชาวไทยเชื้อสายใหม่และเชียงตุงมีลักษณะพื้นฐานเช่นเดียวกัน ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

1) การเชื่อมโยงระหว่างจิตวิญญาณ คน และระบบนิเวศ

โดยอาศัยความเชื่อเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีป่า ผีทุ่ง ผีเขา (ชัชวาล ทองดีเลิศ 2545 : 47) รุกขเทวดา นางไม้ หรือเรียกน้ำฝนว่า “น้ำฟ้า” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2533 : 11) ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพซึ่งบางครั้งอาจแฝงไว้ด้วยความกลัวด้วย ความเชื่อเหล่านี้มีความเป็นศูนย์กลางระหว่างจิตวิญญาณของผีหลากหลายกับระบบนิเวศ ทำให้สำนักอยู่ตลอดเวลว่า “คนเป็นเพียงส่วนเล็กๆของธรรมชาติและจะดำรงชีวิตอยู่ได้ตราบเท่าที่ธรรมชาติแวดล้อมให้คุณเท่านั้น ดังนั้นจำเป็นต้องมีสัมพันธภาพกับธรรมชาติ

แบบพึ่งพา แบบพี่น้องคือทั้ง “สัมพันธ์และรักษา” จะต้องถือว่า “กินน้ำต้องรักษาน้ำ” “กินสัตว์ต้องรักษาสัตว์” อย่างพอดีและพอเพียง (บาตหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร 2545 : 35)

ในขณะที่ความเชื่อเป็นสื่อในการเชื่อมโลก จิตวิญญาณ คน และระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกัน “คน” ซึ่งเป็นปัจจัยที่อยู่กึ่งกลางระหว่างจิตวิญญาณและระบบนิเวศตระหนักดีว่าในบางช่วงเวลาจิตวิญญาณ และระบบนิเวศ อยู่ในสถานะที่ไม่สมดุลได้ เช่น ขาดน้ำในการทำการเกษตรเพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือน้ำป่าไหลมามากเกินไปจนท่วมไรนา อันเป็นภาวะที่เป็นรูปธรรมซึ่งตามความเชื่อหมายถึงจ้าวป่า จ้าวเขา ไม่ช่วย ทำให้คนต้องใช้สติปัญญาแห่งตนเพื่อสร้างสมภูมิปัญญาอันก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างระบบนิเวศและชีวิต

2) การสร้างดุลยภาพระหว่างคนและธรรมชาติด้วยภูมิปัญญา

ในสังคมเกษตรกรรมท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เป็นป่าเขา ชาวไทเขินได้ใช้ระบบเหมืองฝายเพื่อการเกษตรสืบต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ¹ และระบบเหมืองฝายนี้เองที่เป็นสื่อในการสร้างดุลยภาพระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติกับชีวิตของชาวไทเขินทั้งที่เชียงใหม่และเชียงตุงที่สำคัญยิ่งเพราะเหมืองฝายมิใช่เป็นเพียงระบบการจัดการน้ำจากที่ต่างระดับเพื่อการเกษตรเท่านั้น แต่เป็นอุบายที่แฝงอยู่ในการจัดระบบวงจรของชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมธรรมชาติของไทเขินให้มีดุลยภาพ

- แฝงไว้อย่างไร? ระบบเหมืองฝายให้อะไร? แก่ชีวิตบ้าง?

คำตอบของคำถามนี้มีทั้งผลที่ได้โดยตรงและผลที่ได้ทางอ้อมที่เห็นได้ชัดมี 4 ประเด็น คือ

2.1) การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ต่างระดับ ซึ่งได้เสนอรายละเอียดแล้วในบทที่ 3 ทั้งระบบที่ใช้ในเชียงใหม่และเชียงตุง ทั้งหมู่บ้านไทเขินเชียงใหม่และเชียงตุงต่างก็ใช้ระบบการจัดการน้ำต่างระดับในพื้นที่ราบเดียวกัน แต่ที่เชียงใหม่มีการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่เพิ่มเติมเช่นการใช้รางวินคอนกรีตแยกการจ่ายน้ำจากเหมืองต้นทางสู่ระดับปลายทางหลายแห่งที่ต่างระดับกันได้แต่ระบบของเชียงตุงยังเป็นเหมืองฝายแบบบุพกาลค่อยๆ ไหลรินไปตามความต่างระดับจากพื้นที่สูงไปยังพื้นที่ต่ำ

2.2) เหมืองฝายสร้างสังคมที่เกื้อกูล

เมื่อศึกษาในรายละเอียดของระบบเหมืองฝายจะพบว่าก่อนที่จะเป็นเหมืองฝาย ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นเทคโนโลยีการจัดการน้ำที่ต้องอาศัยการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งจึงจะสำเร็จได้ เริ่มด้วยการจัดการพื้นที่รับน้ำขนาดเหมือง ตำแหน่งของฝาย ขนาดของแต่ที่จ่ายน้ำซึ่งสัมพันธ์กับพื้นที่รับน้ำและปริมาณน้ำที่แต่ละพื้นที่จะได้รับ ความร่วมมือร่วมใจการเกื้อกูลและรู้จักแบ่งปันของกลุ่มเหมืองฝาย ผู้ควบคุมดูแลการจ่ายน้ำ ซึ่งเรียกว่า “แก่เหมือง” “แก่ฝาย” หรือ “แก่เหมืองฝาย”² ในกระบวนการดังกล่าวซึ่งกว่าจะดำเนินการ

รูป 7.1 ภาพถ่ายทางอากาศแสดงความสัมพันธ์ของเมืองมายนา และหมู่บ้าน ชอ บ้านวังน้ำเย็นเล็ก, บ้านวังน้ำเย็นใหญ่ อ.คอกสะแก จ.เชียงใหม่
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ครบวงจรรตั้งแต้ชุดล้าเหมืองต้อจากล้าน้ำธรรมาตมาจนกระทั่งถึงวาระที่จ่ายน้ำเข้านาได้ เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยระบบสังคมที่เกือถูกลอยอย่างแน่นแฟ้นเป็นตัวหลักในการดำเนินการ ทำให้เกิดการ “เอามือ เอารั้ว” ซึ่งหมายถึงความร่วมมือการช่วยกันด้วยแรงงานของทุกคนที่มมีส่วนร่วมในทั้ที่รับน้ำจากเหมืองฝ้ายันัๆ หากไม่สามารถมาร่วมใช้แรงงานได้ต้องทำการจัดจ้างแรงงานแทนเพื่อให้การดำเนินงานเหมืองฝ้ายลุล่วงไปด้วยดี (พรพิไล เลิศวิชา 2546 :27).

2.3) เหมืองฝ้ายสร้างการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตเพื่อยังชีพ

ระบบเหมืองฝ้ายเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การเกษตรไม่ว่าจะเป็นนา สวนไร้ ประสบผลแต่ในข้อเท็จจริงเหมืองฝ้ายจะมีความสำคัญต่อพื้นที่นามากกว่าการเกษตรระบบอื่นๆในการทำนาของคนไท้แทบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังมีระบบชีวิตและสังคมแบบบุพการีเป็นการทำนาเพื่อยังชีพมิใช่ทำนาไว้ขายระบบนาของคนไท้เป็นระบบที่ต้องการการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันแรงงานซึ่งเป็นฐานดั้งเดิมของการผลิตเพื่อยังชีพของไทยเงินเป็นการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตเพื่อกินเป็นการใช้แรงงานในครอบครัวและเครือญาติเป็นหลัก ไม่ใช่การจ้างแรงงาน ใช้ความรักและความเข้าใจความห่วงใยและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันเป็นลัษณะเชื่อมโยงในการผลิตมิใช่ผลประโยชน์ทางวัตถุหรือกำไร(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2543:17) ดังจะเห็นว่าระบบการช่วยแรงงานแบบ”ลงแขก”ของไทยเงินยันเป็นระบบการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตเพื่อยังชีพเป็นผลพวงมาจากระบบเหมืองฝ้าย

2.4) หลังจากการช่วยเหลือแรงงานในการผลิตเพื่อยังชีพแล้วยังมีระบบการเกือถูกลอื่นซึ่งมิใช่การผลิตทางการเกษตรติดตามา เช่นการอยู่เป็นเพื่อนศพ งานแต่งงาน งานบวช ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลทางอ้อมจากสังคมเกษตรกรรมทั้งสิ้น

7.1.2 ระบบสังคมที่เคารพต่อคนและคุณค่าของคน

ชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของไทยเงิน มิได้ผูกพันเฉพาะกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติเท่านั้น แต่ในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะคนและกลุ่มชนก็มีความผูกพันกับการดำรงชีวิตไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ในระบบสังคมที่เคารพพ่อแม่ถือเอาพ่อแม่เป็นศูนย์กลางของครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานสังคมครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท้ (ยศ สันตสมบัติ 2543 : 101) ผนวกกับการนับถืออาวุโสสูงกว่าพ่อแม่ คือ บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ พระ ให้ความเคารพต่อคุณค่าของมนุษย์ การนับถืออาวุโสนี้แม้แต่ไม่ใช่ญาติพี่น้องแท้จริงแต่ก็มีการนับญาติเรียกกันว่า พี่ น้อง น้า อา ลุง ตา ยาย มีความภาคภูมิใจในครอบครัวและบรรพบุรุษ คนไท้มีความภาคภูมิใจในตนเองสูงมาก ภาคภูมิใจเหมือนนกยูง (ยศ สันตสมบัติ 2543:72) ระบบสังคมของการเคารพต่อคนและคุณค่าของคนทั้ที่เป็นครอบครัวจริงและครอบครัวสมมุตินี้ สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนในผังของหมู่บ้าน การเกาะกลุ่มของเรือน ช่่วงบ้าน และช่่วงเรือนซึ่งเป็นศูนย์กลางของกลุ่มเครือญาติดังในรูป 7.2 จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่าเรือนหลายหลัง

เกาะกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็กบ้างใหญ่บ้างตามขนาดของการรวมกลุ่มของครอบครัว สามารถเดินต่อเนื่องกันได้ผ่านไต้ฐานบ้านของกลุ่มเครือญาติได้อย่างสะดวก

นอกจากนี้ในสังคมของคนไทเขินในเชียงตุงซึ่งต่างกับไทเขินในเชียงใหม่ เพราะที่เชียงใหม่เป็นสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันไม่ว่าจะเป็นไทเขิน ไทยวน ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทยอง หรือแม้แต่คนไทยสยามจากภาคกลาง ก็เป็นคนไทยด้วยกันก็มีการแต่งงานผสมผสานกันจนแยกจากการมองเฉพาะภายนอกได้ยาก แต่ไทเขินเชียงตุงซึ่งอยู่ในสังคมใกล้ชิดกับพวกเป็นกลุ่มที่ภาคภูมิใจในความเป็นไทเขิน ไม่แต่งงานกับพม่ามักแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน หรือคนไทด้วยกัน ทำให้สังคมเครือญาติขยายตัวใหญ่ขึ้น (ศรีศักร วัลลิโภดม 2544:12) ดังนั้น ความเกี่ยวข้องทางสายโลหิตของสมาชิกในหมู่บ้านเป็นปัจจัยที่ทำให้แรงเกื้อหนุน ในหมู่บ้านมีสูงมาก (จักรทิพย์ นาดสุภา 2533:2) ทั้งยังมีพิธีเรียกขวัญของ หมู่บ้านที่ให้ความสำคัญซึ่งกันและกันแสดงพลังของกลุ่มให้มีพลังใจสู่ความยาก ลำบากมีสถานที่อันเป็นศูนย์รวมของสมาชิกในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในระบบ เครือญาติ อาทิ ศาลปู่ตา ไร่บ้าน เทวดาบ้าน มีระบบการสืบทอดครอบครัว ของไทเขินเชียงตุงจะเป็นลูกสาวคนเล็กที่จะสืบทอดครอบครัวของเรือนของพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่⁵ ซึ่งต่างไปจากกลุ่มไทใหญ่ในจีนที่ผู้สืบทอดครัวเลี้ยงดูพ่อแม่ และรับมรดกเรือน คือลูกชายคนเล็ก (ยศ สันตสมบัติ 2543:97) สำหรับกลุ่ม ไทเขินในเชียงใหม่ซึ่งฐานของสังคมและวัฒนธรรมยึดถือรากเดียวกันกับที่ เชียงตุง ในขณะที่ระบบสังคมโดยรวมของเชียงตุงยังเป็นแบบบุพการีที่ยึดถือ กันอยู่ปัจจุบันนี้แบบชนิตข้ามกาลเวลา ความแปรเปลี่ยนช้ามากแต่ระบบ สังคมของไทเขินเชียงใหม่ซึ่งมีความใกล้ชิดกับสังคมเมือง มีพัฒนาการทาง วัตถุเข้าแทรกซึมอย่างมากมาจากระบบเครือญาติและการเกื้อกูลกันยังคงหลงเหลือ แต่เริ่มมีความแปรเปลี่ยนเพราะระบบการผลิตอย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเอง ในบางพื้นที่เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย เริ่มมีนายจ้างและลูกจ้าง การเคารพต่อคนและคุณค่าของคนเริ่มสลับสน

7.1.3 ระบบการผลิตของสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งตนเอง

ในสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมชาวนาเป็นระบบชุมชนที่ยืน อยู่บนชาของตัวเอง เป็นการผลิตเพื่อบริโภค พอมีพอกิน (self-sufficient) ซึ่งเป็น ระบบการผลิตเพื่อยังชีพไม่ใช่ผลิตเพื่อขาย (จักรทิพย์ นาดสุภา 2543:3) ระบบ ดังกล่าวยังมีตัวตนจริงในสังคมของไทเขินเชียงตุง ชาวไทเขินเชียงตุงไม่ทำนาเพื่อ ขายแต่ทำไว้เพื่อเก็บไว้กินในครอบครัวตลอดปี ทั้งยังเมื่อไถนาดีที่น้องหรือผู้คูน เคยได้หยิบยืมในคราวขาดแคลน ชาวนาไทเขินจะขายข้าวในกรณีเดียว คือเพื่อ นำเงินไปทำบุญในงานบุญเท่านั้น⁶ ระบบเศรษฐกิจของไทเขินเชียงตุงเป็นระบบ เศรษฐกิจที่พึ่งตนเองอย่างแท้จริง เพราะชาวนาไทเขินสามารถผลิตอาหารและ เครื่องนุ่งห่มได้เอง หากินจากธรรมชาติด้วยความเคารพและนอบน้อมต่อธรรม- ชาติ มีระบบการแลกเปลี่ยนแทนการซื้อขาย⁷ มีความพอเพียงในตนเองสูงมาก

รูป 7.3 สวนครัวส่วนดีของแม่และบ้านไทลื้อบ้านเชียงตุง

รูป 7.4 สวนครัวของหมู่บ้านต้นช้างริมน้ำหลวง เชียงตุง

รูป 7.5 ปูกละรอบพื้นที่บ้านเพื่อใช้เป็นอาหาร และวัสดุสร้างพื้นฐาน

รูป 7.6 ปูกละรอบวัดที่วัดบ้านดงหม้อ อำเภอขามทอง เชียงตุง

ชาวนาชาวไร่ไทเขินในเชียงใหม่และเชียงตุงยังถือว่าธรรมชาติและชุมชนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การจับปลา เก็บผัก และตัดไม้เพื่อการดำรงชีพจะกระทำแบบด้อยที่ด้อยอาศัยซึ่งกันและกัน⁹ เครื่องมือจับปลาจะใช้เฉพาะกับปลาที่โตพอแล้ว ปลาตัวเล็กตัวน้อยจะปล่อยออกไปได้เพื่อให้เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ได้ การตัดไม้ทำหินจะเลือกตัดเฉพาะที่จำเป็นและตัดได้คาเพื่อให้กิ่งสามารถงอกเพิ่มได้รวดเร็ว พร้อมมีการปลูกเพิ่มตลอดเวลา¹⁰

รูป 7.7 ชาวนาไทเขินเชียงใหม่เริ่มดำนาและจับปลาที่ขุดในนา เฉพาะปลาตัวใหญ่เท่านั้น

รูป 7.8 กระบุงใส่ปลาตัวใหญ่ที่จับได้ในนา ในช่วงเริ่มดำนาของไทเขินเชียงใหม่ที่บ้านร่องที่น้ำลึก ๑.๕๐ เมตร

ปัจจุบันระบบการผลิตแบบพึ่งตนเองของไทเขินเชียงใหม่ในบางพื้นที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากภาครัฐปรับเปลี่ยนระบบชลประทานจากระบบเหมืองฝายแบบดั้งเดิมเป็นระบบคลองส่งน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอต๋อยสะเท็ดระบบเหมืองฝายเดิมซึ่งมีทั้งระบบใหม่และระบบย่อยต่อเนื่องกันเป็นเครือข่ายเพื่อผันน้ำเข้ามาในพื้นที่ต่างๆทั้งเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ต่อเนื่องกันถูกปรับเปลี่ยนเป็นจ่ายน้ำจากเขื่อนแม่กวงเข้ามายังเหมืองฝายเดิม และจ่ายน้ำเป็นช่วงเวลาทำให้การทำนาตามระบบเดิมของชาวบ้านในพื้นที่อำเภอต๋อยสะเท็ดทำไม่ได้ในบางพื้นที่ที่ไม่สามารถทำนาปีละสองครั้งตามแบบเก่าได้ และในบางพื้นที่ชาวบ้านต้องเปลี่ยนจากการทำนาไปเป็นการทำสวนลำไย¹¹ ทำให้ระบบสังคมและชีวิตต้องเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง เมื่อไม่มีการทำนา ระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันก็จางหายไป การทำสวนลำไยไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกินอีกต่อไป เพราะไม่ได้ปลูกลำไยไว้กินเอง แต่ต้องปลูกไว้ขายเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินมาซื้อข้าวและปัจจัยต่างๆ ของการดำรงชีวิต

7.2 ชีวิตและเรือน

ความสัมพันธ์ของชีวิตและเรือนเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชน การจะทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ของกลุ่มอย่างถ่องแท้ควรเริ่มศึกษาจากสำนักทางประวัติศาสตร์ของชนกลุ่มนั้น (ยศ สันตสมบัติ 2543:22) จากการศึกษาย้อนไปยังจุดเริ่มของไทเขินที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มเล็กๆ ท่ามกลางกลุ่มจีน ล้านนา พม่า และ ไทย ต้องป้องกันและหลีกเลี่ยงให้พ้นจากการถูกรุกรานรอบด้าน อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไทเขินเชียงใหม่มีความอดทน เห็นใจซึ่งกันและกันและพึ่งพาขวัญและกำลังใจอย่างสูงจากพุทธศาสนา ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่าชีวิตส่วนใหญ่จะพึ่งพาธรรมชาติและความเชื่อทั้งที่เกี่ยวเนื่องกับบริบท และเรือนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิต

บรรดาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวเนื่องกับชีวิตซึ่งอาจแยกประเภทย่อยออกได้ 3 ประเภท ซึ่งได้แก่

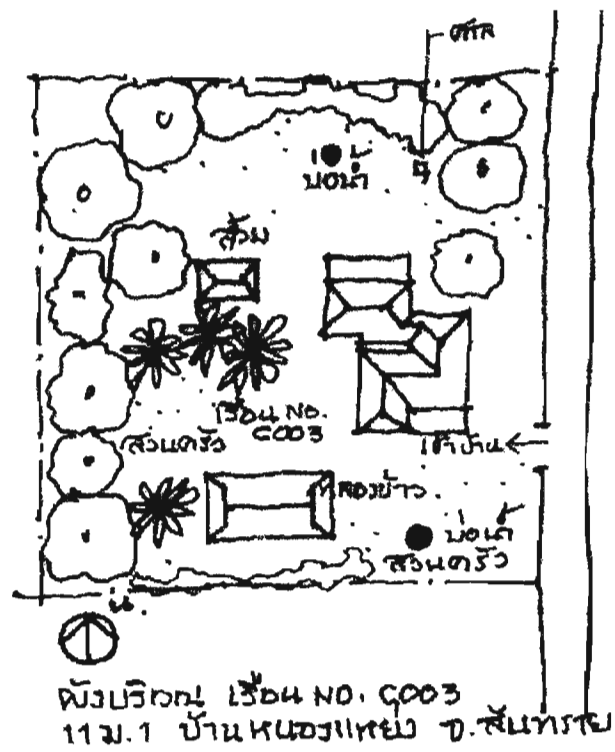
- ความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ร่วม (expressive ritual)
- ความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงถึงความตั้งใจและคาดหวังในบางสิ่ง เช่น อธิษฐาน การบนบาน การถือสัจจะ (instrumental ritual)
- ความเชื่อและพิธีกรรมซึ่งเป็นการเฉลิมฉลอง (commemorative ritual)

ในบรรดาความเชื่อและพิธีกรรมทั้งสามประเภทนี้ประเภทแรก คือ ความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ร่วม (expressive ritual) เป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ส่งผลมายังชีวิตและเรือนมากที่สุด นับตั้งแต่อาณาบริเวณของเรือนจนถึงตัวเรือนและพื้นที่ใช้สอยในตัวเรือน

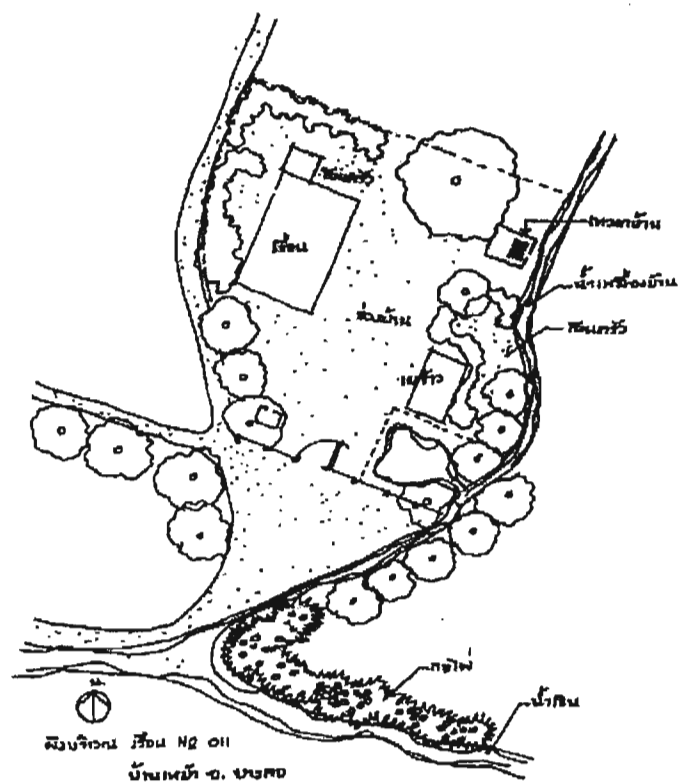
ในสังคมแบบเครือญาติโดยทั่วไป การมีอารมณ์ร่วมของสมาชิกในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นชื่นชมยินดี เศร้า เสียใจ ศรัทธา อนุโมทนา หรือแม้แต่โกรธเกลียด ล้วนเป็นพลังในการอยู่ร่วมกันทั้งสิ้น และการอยู่ร่วมกันในระบบเครือญาติจะปรากฏตั้งแต่ในขอบเขตกว้างขวางในระดับบริบท เช่น การลงแขกช่วยกันดำนา ไถนหัว และเก็บเกี่ยวไปจนถึงในขอบเขตที่ค่อยๆ เล็กลงเป็นในบริเวณบ้าน ในบริเวณที่ต่อเนื่องกันของญาติพี่น้อง ไปจนถึงตัวเรือน

ในอาณาเขตของผังบริเวณเรือน สิ่งที่เป็นผลจากความเชื่อที่แสดงถึงอารมณ์ร่วมของเครือญาติเริ่มปรากฏเห็นในการวางตำแหน่งของศาลผีบรรพบุรุษและศาลพระภูมิเจ้าที่ของเรือนอันเป็นตำแหน่งที่ใครก็ตามที่ย่างเข้ามาในบริเวณบ้านจะตระหนักถึงขอบเขตของพื้นที่ที่มีเจ้าของมีผู้ปกป้องรักษา อันเป็นการเชื่อมโยงความผูกพันของจิตวิญญาณและ คนกับสถานที่ที่ตนอยู่อาศัย

จากรูป 7.9 และ 7.10 ซึ่งแสดงตัวอย่างของผังบริเวณเรือนไทเขินเชียงใหม่ที่บ้านหนองแห้ง อำเภอสันทราย เปรียบเทียบกับตัวอย่างของผังบริเวณเรือนไทเขินเชียงใหม่ที่บ้านหม้า อำเภอฝาง จะพบลักษณะร่วมของตำแหน่งศาลพระภูมิของไทเขินเชียงใหม่ และเทวดาบ้านของไทเขินเชียงใหม่

รูป 7.9 ตำแหน่งพระภูมิของบ้านไทเงินเชียงใหม่

รูป 7.10 ตำแหน่งเทวดาบ้านของไทเงินเชียงตุง

ที่ตั้งอยู่ทางเหนือสุดของฝั่งบริเวณเรือนเช่นเดียวกัน มีช่วงเรือนอยู่ระหว่างเรือนใหญ่และหลอมข้าว(เยข้าวของเขินตุง) มีสวนครัวและต้นไม้ใหญ่ในบริเวณความต่างที่พบในฝั่งบริเวณเรือนคือ เรือนไทเขินเชียงใหม่มียุคบ่อน้ำไว้ในบริเวณบ้านสองบ่ออยู่หน้าบ้านหนึ่งบ่อและท้ายบ้านหนึ่งบ่อ แต่ไทเขินเชียงตุงไม่มีบ่อน้ำในบ้าน แต่มีน้ำเหมืองบ้านหาดตลอดแนวทิศตะวันออกของฝั่งบริเวณ และยังยุคบ่อน้ำขึ้นตื้นจากน้ำเหมืองบ้านเข้ามาในบริเวณบ้านด้วย ซึ่งสามารถใช้ในการรดน้ำพืชผักสวนครัวในบริเวณบ้านได้อย่างสะดวก สำหรับไทเขินเชียงตุงหากบ้านใดอยู่ห่างจากน้ำเหมืองบ้านก็มักจะยุคบ่อเช่นเดียวกันเพื่อใช้น้ำบ่อกับการดำรงชีวิต

เมื่อพ้นจากบริเวณช่วงเรือน เริ่มขึ้นบนเรือน ความเชื่อซึ่งแสดงถึงอารมณ์ร่วมของคนในครอบครัวจะเริ่มตั้งแต่ขึ้นบันไดเรือนทั้งเรือนไทเขินเชียงใหม่และเชียงตุงต่างก็มีท่าทีของการเชื่อเชิญเข้าสู่ภายในบ้านลักษณะเดียวกัน คือการมีบันไดเรือนอยู่ภายใต้หลังคาคลุม แต่หลังคาของเรือนไทเขินเชียงใหม่มิมีความเอียงลาดของหลังคาน้อยกว่าหลังคาของเรือนไทเขินเชียงตุงทำให้ดูโปร่งเบา กว่าซึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของภูมิอากาศของเชียงตุงอยู่ในพื้นที่สูงกว่า ในฤดูหนาวอากาศหนาวเย็นกว่าที่เชียงใหม่ รูปลักษณะเรือนจึงดูโอบอุ้มเพื่อให้ความอบอุ่นมากกว่าเรือนไทเขินเชียงใหม่

รูป 7.11 จากช่วงเรือนถึงบนเรือนไทเขิน เชียงใหม่
ที่บ้านปางหมืด อำเภอสันทราย

รูป 7.12 จากช่วงเรือนถึงบนเรือนไทเขินเชียงตุงที่บ้านหม้อ
อำเภอยางล่อ

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเรือนไทเขินเชียงใหม่ที่บ้านป่าเหมือด อำเภอ สันทราย (รูป 7.11) และเรือนไทเขินเชียงตุงที่บ้านหม้อ อำเภอยางล่อ (รูป 7.12) จะพบลักษณะร่วมของการจัดที่ว่างเพื่อการใช้สอยบนเรือนเหมือนกันทุกประการภายใต้รูปลักษณะของการห่อหุ้มพื้นผิวที่ต่างกันเท่านั้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะของการดำรงชีวิตที่มีรากฐานลักษณะเดียวกัน

พื้นที่ต่อเนื่องจากบันไดเรือนได้ขยายค่า จะพบสัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดอารมณ์ร่วมในระบบเครือญาติอันแรก คือ “ตาแหลว” ซึ่งมีเหมือนกันทั้งที่เรือนไทเขินเชียงใหม่และเชียงตุง ตาแหลวเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว ซึ่งปรากฏอยู่เหมือนกันทั้งสองแหล่งที่ตั้ง ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวไทเขินทั้งสองแหล่งยังอยู่ในระบบเดียวกัน มีความเชื่อซึ่งเป็นอารมณ์ร่วมลักษณะเดียวกัน